

2012

Onderwijskeuzes in een krimpgebied

Anne Holterman
Rijksuniversiteit Groningen
Augustus 2012

Een onderzoek naar de schoolcarrière van drie generaties jongeren uit de tweede helft van de twintigste eeuw.

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Masteropleiding Culturele Geografie

Anne Holterman
S2110350

Begeleiders:
Dr. P.D. Groote
K.G. Melis

Voorwoord

Met deze scriptie zet ik de laatste stap in de richting van mijn (voorlopige) einddoel op studiegebied: het behalen van de Masteropleiding Culturele Geografie. Een doel waar ik het afgelopen jaar hard aan heb gewerkt.

Graag wil ik een aantal personen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek. Alle respondenten wil ik bedanken voor het delen van hun persoonlijke verhalen en ervaringen. Voor hulp bij het transcriberen van een aantal interviews wil ik Annelies Holterman, Julia Holterman en Evina van Cuijk bedanken. Dit was een enorme klus waarbij hulp meer dan welkom was. Vrienden, familie en mijn vriend in het bijzonder, wil ik bedanken voor de morele steun de afgelopen periode. Tenslotte wil ik mijn begeleiders Peter Grooten en Korrie Melis bedanken op wie ik gedurende de hele onderzoeksperiode terug kon vallen voor uitleg en advies. Zij hebben mij geholpen bij het creëren van nieuwe ideeën en inzichten waarmee ik dit onderzoek naar een hoger niveau heb kunnen tillen.

Anne Holterman

Groningen, augustus 2012.

Samenvatting

De stad Groningen heeft ze in overvloed: studenten. Studenten die studeren aan het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), het hoger beroepsonderwijs (hbo) of aan de universiteit. Deze studerende jongeren volgen allemaal een beroeps- of wetenschappelijke opleiding: de opleiding die in het algemeen volgt na afronding van de middelbare school. Alle opleidingen die een persoon afrondt vormen samen de schoolcarrière van dit individu.

Dit onderzoek belicht de schoolcarrière van drie generaties jongeren uit de tweede helft van de twintigste eeuw. In totaal zijn dertig semigestructureerde diepte-interviews uitgevoerd met Noord-Groningers die in Onderdendam zijn opgegroeid en in de jaren vijftig, zeventig en negentig van de basisschool afkwamen.

Onderdendam is een dorp gelegen in Noord-Groningen, ongeveer veertien kilometer boven de stad Groningen. Noord-Groningen is een krimpgebied: een gebied waaruit mensen wegtrekken en waarbinnen het inwoneraantal als logisch gevolg afneemt. Deze ontwikkeling ontstond aan het begin van de periode waar deze studie pijlen op richt: 1950 tot 2000.

In dit onderzoek wordt geconstateerd wat van invloed is geweest op de schoolcarrière van de drie bovengenoemde generaties. Hierbij wordt gekeken naar sociaal-culturele, economische en ruimtelijke factoren.

De dertig interviews zijn opgenomen, getranscribeerd en gecodeerd met behulp van het programma MaxQda. Een uitgebreide analyse is vervolgens uitgevoerd.

Over de hele periode gezien zijn jongeren in hun onderwijskeuzes voornamelijk beïnvloed door sociaal-culturele factoren. Sociaal-culturele factoren die in de jaren vijftig en zeventig leidend waren zijn religie en geslacht. Op basis van deze twee aspecten maakt de respondent uit de jaren vijftig en zeventig zijn onderwijskeuze(s). In de jaren negentig is een kentering te zien: van groepsgebonden keuzes worden keuzes meer individualistisch, gericht op eigen interesses en behoeften van de respondent.

Ruimtelijke factoren hebben geen duidelijke rol gespeeld voor de onderzoeksgroep. Het aanbod van scholen in de buurt was vanuit het perspectief van de respondenten toereikend genoeg, het beïnvloedde de leefbaarheid van het gebied daarom niet. Ook heeft het geen beperkingen veroorzaakt omtrent de persoonlijke ontwikkeling van de respondenten.

Binnen de economische context is een interessante ontwikkeling te zien tussen het begin en eind van de onderzoeksperiode. De oudste generatie geeft namelijk economische beweegredenen om te stoppen met de studie, in tegenstelling tot de jongste generatie die economische beweegredenen noemt om juist verder te studeren.

Dit onderzoek kan in een grotere context worden geplaatst. Het is onderdeel van het promotieonderzoek van Korrie Melis. Haar onderzoek richt zich op percepties van lokale actoren over leefbaarheid en regionale identiteit in Noord-Groningen in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Inhoud

Voorwoord.....	3
Samenvatting	4
Overzicht van figuren en tabellen.....	8
Figuren	8
Tabellen.....	8
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Vraagstelling.....	9
1.3 Leeswijzer	10
2. Theorie	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Krimp in Noord-Groningen	11
2.2.1 Ontstaan en ontwikkeling	11
2.2.2 Definitie ‘leefbaarheid’	12
2.3 Onderwijs	12
2.3.1 Definitie ‘school’	12
2.3.2 Onderwijsontwikkelingen	12
2.3.3 De Wet op het Voortgezet Onderwijs	13
2.3.4 Ontwikkeling onderwijsaanbod in Noord-Groningen.....	14
2.4 Jongeren	17
2.4.1 Leefwereld	17
2.4.2 Keuzemogelijkheden generaties	17
2.5 Onderdendam	18
2.5.1 Sociaal-cultureel	18
2.5.2 Economisch	19
2.5.3 Ruimtelijk.....	20
3. Methode en techniek.....	22
3.1 Inleiding	22
3.2 Voorbereiding.....	22
3.2.1 Samenwerking met Korrie Melis.....	22
3.2.2 Methode	22
3.2.3 Onderzoekspopulatie	23
3.2.4 Onderzoekslocatie	23

3.2.5	Benadering respondenten	23
3.3	Uitvoering	24
3.4	Uitwerking	24
3.4.1	Opname voicerecorder	24
3.4.2	Transcriberen	24
3.5	Analyse	24
3.5.1	MaxQda	24
3.5.2	Codeboek	25
3.6	Ethiek	25
3.7	Reflectie op dataverzameling	26
4.	Resultaten	27
4.1	Systematische analyse	27
4.2	Algemene informatie	29
4.3	Contexten	30
4.3.1	Sociaal-culturele factoren	30
4.3.2	Economische factoren	35
4.3.3	Ruimtelijke factoren	37
5.	Discussie	39
5.1	Inleiding	39
5.2	Schoolcarrière	39
5.2.1	Studeren belangrijker?	39
5.2.2	Doorstromingsmogelijkheden	39
5.2.3	Mobiliteit	40
5.2.4	Individualisering	41
5.2.5	Identiteit scholen	43
5.3	Onderzoeksgroep	44
5.3.1	Geloofsovertuiging	44
5.3.2	Noord-Groningers	44
5.3.3	Beroepsonderwijs	44
6.	Conclusies	45
6.1	Inleiding	45
6.2	Sociaal-culturele factoren	45
6.3	Economische factoren	45
6.4	Ruimtelijke factoren	45

6.5 Algemene ontwikkelingen tussen 1950-2000	45
7. Referenties.....	46
7.1 Literatuur	46
7.2 Websites.....	47
8. Bijlagen.....	49
I. Interviewvragen.....	49
II. Oproep Nijsjoagertje maart 2012	51
III. Overzicht respondenten.....	52
IV. Voorbeeld transcriptie interview	53
V. Codeboek.....	55

Overzicht van figuren en tabellen

Figuren

	Pagina:
2.1	Verandering van het middelbare schoolsysteem door de Mammoetwet. 14
2.2	1949: Scholen met secundair onderwijs in Noord-Groningen. 15
2.3	1969: Scholen met secundair onderwijs in Noord-Groningen. 15
2.4	1989: Scholen met secundair onderwijs in Noord-Groningen. 16
2.5	1999: Scholen met secundair onderwijs in Noord-Groningen. 16
2.6	Overzichtskaart van Noord-Groningen. 20
4.1	Code Matrix Browser. 27
5.1	Traces. 42

Tabellen

2.1	Bevolking gemeente Bedum naar kerkgenootschap 1947-1971. 18
2.2	Bedrijvigheid in Onderdendam. 20
2.3	Inwoneraantal Onderdendam van 1947 tot en met 2001. 21
3.1	Codeschema. 25
4.1	Procentuele weergave van hoeveel per generatie over sociaal-culturele, economische en ruimtelijke factoren is gepraat. 28
4.2	Procentuele weergave van moment beëindiging schoolcarrière per generatie. 29
4.3	Weergave van de leeftijd waarop respondenten gemiddeld aan het werk gaan. 35

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Bedreigd Bestaan: de titel van het boek dat in 1959 door Stichting Noord Groningen (SNG) wordt uitgegeven. Het boek schetst een toekomstbeeld op de korte termijn van wegtrekkende mensen uit de noordelijke regio van de provincie Groningen, met als gevolg bevolkingskrimp in het gebied. Factoren die als een bedreiging worden gezien zijn de hogere lonen in andere gebieden en de mechanisatie van de landbouw in de regio waardoor minder mankracht nodig is. Een mogelijk gevolg van de krimp is het verdwijnen van voorzieningen wat zorgen creëert over de mogelijke afname van de leefbaarheid in de kleine dorpen (Bouman, 1959).

Naar aanleiding van het bovenstaande start Korrie Melis, promovenda aan de Rijksuniversiteit van Groningen (RUG), in 2008 met een vervolgonderzoek. Hierbij richt ze zich op de percepties van lokale actoren over leefbaarheid en regionale identiteit in Noord-Groningen in de periode 1950-2000: de periode waarover SNG destijds haar zorgen uitsprak. In het onderzoek van Melis wordt gekeken of de voorspellingen uit 1959 zijn uitgekomen.

Met het begrip leefbaarheid doelt Melis op de waardering van de leefomgeving door de lokale actoren. Deze leefbaarheid kan afnemen doordat voorzieningen door toedoen van de bevolkingskrimp hun deuren moeten sluiten. Een dergelijke voorziening is het onderwijs.

Dit huidige onderzoek richt zich op onderwijsvoorzieningen in de omgeving van Onderdendam, een dorp gelegen in het krimpgebied. Tussen 1950 en 2000 zijn er scholen in Noord-Groningen bijgekomen, gesloten en gefuseerd (Melis, 2010). Noord-Groningse jongeren die in de jaren zeventig van de basisschool afkwamen hadden in vergelijking met mensen die in de jaren vijftig en negentig van de basisschool afkwamen meer keuzes omtrent het aangeboden secundair onderwijs in de omgeving (Melis, 2010).

Onderdendam als klein dorp zonder vervolgonderwijs in eigen plaats, is afhankelijk van onderwijsfaciliteiten in de regio, maar naar de bovengenoemde fluctuatie van de aanwezigheid van deze faciliteiten in relatie tot de schoolcarrière van jongeren uit de regio is nog geen onderzoek gedaan. In hoeverre het ruimtelijke aspect (het onderwijsaanbod in de regio) invloed heeft gehad op leefbaarheid van het gebied en de ontwikkeling van jongeren is dus nog niet specifiek belicht. Mogelijk heeft het ruimtelijke aspect een beperkte rol gespeeld en hing de schoolloopbaan van jongeren meer samen met andere invloeden.

Dit onderzoek biedt inzicht in wat van invloed is geweest op de schoolcarrière van Noord-Groningse jeugd die in de jaren vijftig, zeventig en negentig van de twintigste eeuw van de basisschool afkwam. Vanuit de perceptie van de respondent wordt door middel van diepte-interviews uitgelicht hoe hij tegen zijn gemaakte onderwijskeuzes aankijkt en wat hierop van invloed is geweest. Door middel van de drie generaties worden tevens ontwikkelingen tussen 1950 en 2000 aangetoond.

1.2 Vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is te kijken naar de achtergrond van onderwijskeuzes onder jongeren uit Onderdendam in de tweede helft van de twintigste eeuw. In relatie tot de bevolkingskrimp wordt gekeken - vanuit de perceptie van de respondent - hoe belangrijk het

is om een school in de buurt te hebben voor de leefbaarheid van het gebied en de persoonlijke ontwikkeling van de onderzoeksgroep.

De hoofdvraag binnen dit onderzoek is:

Wat is van invloed geweest op de schoolcarrière van drie generaties jongeren in de tweede helft van de twintigste eeuw?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. *Wat is de invloed van sociaal-culturele factoren op onderwijskeuzes binnen de drie generaties?*
2. *Wat is de invloed van economische factoren op onderwijskeuzes binnen de drie generaties?*
3. *Wat is de invloed van ruimtelijke factoren op onderwijskeuzes binnen de drie generaties?*
4. *Welke ontwikkelingen zijn te zien in gemaakte onderwijskeuzes onder jongeren tussen 1950-2000?*

1.3 Leeswijzer

Op de hierop volgende pagina's wordt de theorie besproken. Verschillende aspecten die van toepassing zijn op dit onderzoek op het gebied van onderwijs, bevolkingskrimp en jongeren worden toegelicht. Daarnaast worden sociaal-culturele, economische en ruimtelijke factoren van de onderzoekslocatie Onderdendam belicht. In hoofdstuk 3 worden verschillende fases binnen het onderzoek besproken en wordt ingegaan op de ethiek. Hoofdstuk 4 bevat de analyse, door middel van citaten worden de resultaten in dit hoofdstuk toegelicht. Na de analyse volgt de discussie in hoofdstuk 6 waarin de resultaten worden bediscussieerd, hierna volgt de conclusie in hoofdstuk 7. Referenties staan in hoofdstuk 8, waarna de bijlagen volgen.

2. Theorie

2.1 Inleiding

Krimp - gespecificeerd bevolkingskrimp - is een veelbesproken onderwerp in de media: 'Eén op de drie winkels moet weg' (Volkskrant, 2012), 'Minder banen voor de basisschool' (Volkskrant, 2012), 'Ontworteld na gedwongen verhuizing' (Trouw, 2012), 'Als de school maar open blijft' (Trouw, 2012). Dit zijn enkele krantenkoppen uit de afgelopen maanden, de headlines geven gevolgen van bevolkingskrimp weer.

Bevolkingskrimp lijkt - afgeleid uit de media-aandacht - een actueel fenomeen, maar Stichting Noord Groningen sprak haar zorgen ruim 50 jaar geleden al uit. De stichting baarde zich zorgen over de toekomst van het gebied.

Tegenwoordig staat Noord-Groningen bekend als een dergelijk krimpgebied. Met haar promotieonderzoek kijkt Korrie Melis naar de percepties van lokale actoren over de leefbaarheid en regionale identiteit van deze regio in de periode 1950-2000. Dit onderzoek ligt in het verlengde van Melis' onderzoek en concentreert zich daarbij op onderwijs in de regio.

Twee van de bovengenoemde krantenkoppen richten zich op het onderwijs. Wanneer een school niet genoeg leerlingen of studenten heeft, kan ze haar deuren sluiten. In het Noord-Groningse Onderdendam staat tegenwoordig nog één basisschool. Zeven jaar geleden sloot openbare basisschool De Kleine Wereld gedwongen haar deuren. Voor een middelbare school, beroeps- en wetenschappelijk onderwijs lag de keuze voor de Onderdendamse jeugd in plaatsen verderop. Dergelijke scholen lagen niet op een steenworp afstand, maar heeft dit ook invloed gehad op de keuze van jongeren voor vervolgonderwijs? Hoe kijkt de jeugd zelf aan tegen haar onderwijsmogelijkheden tussen 1950 en 2000? En in hoeverre heeft de krimpsituatie hier invloed op uitgeoefend?

De in dit hoofdstuk besproken theorie sluit aan op de verschillende aspecten binnen dit onderzoek. Dit leidt tot meer duidelijkheid over wat wordt onderzocht, en in welke context dit geplaatst moet worden.

2.2 Krimp in Noord-Groningen

2.2.1 Ontstaan en ontwikkeling

Na de Tweede Wereldoorlog zitten plattelandsgebieden in een overgangsfase van traditioneel-ambachtelijke naar een modern-industriële samenleving. Het werk van landarbeiders wordt overgenomen door machines. Noodgedwongen vertrekken de arbeiders naar industriegebieden in het westen en oosten van het land. Demografische gevolgen hiervan zijn het dalende voorzieningenniveau en verenigingsleven in de kleine dorpen (Melis, 2011). Stond het noorden van de provincie Groningen voor de Tweede Wereldoorlog nog bekend als een rijk en welvarend landbouwgebied, karakteriseert het zich in de tweede helft van de twintigste eeuw met structurele werkloosheid, emigratieoverschotten en een dreigende daling van het welvaartsniveau.

Deze drie aspecten karakteriseren onder andere 'krimp'. Wanneer in dit onderzoek wordt geschreven over krimp, wordt bedoeld op bevolkingskrimp. Sinds het voorjaar van 2009 wordt krimp als nationaal probleem gezien in Nederland (Borgman, 2010), maar zoals hierboven beschreven kampt Noord-Groningen al geruime tijd met gevolgen van de krimp.

Stichting Noord-Groningen (SNG) bestaande uit vijf notabelen werd in 1954 opgericht en gaf de aanzet tot het onderzoek voor het rapport *Bedreigd bestaan, de sociale, culturele en economische situatie in Noord-Groningen* (Bouman, 1959). In dit rapport werd geen gunstig toekomstbeeld voorspeld voor deze regio. “De conclusie was dat de samenleving in Noord-Groningen door leegloop in al haar facetten werd bedreigd” (Melis 2011, p.342).

Door de auteurs werd dit rapport gezien “...als een spiegel waarin de problemen zichtbaar werden gemaakt voor de bevolking” (Melis 2011, p.343). In dit rapport deden de vijf auteurs aanbevelingen voor de overheid en bewoners hoe om te gaan met deze leegloop en veranderende samenleving. Zo moesten bewoners zich meer op de wijdere regio concentreren, omdat in de toekomst wellicht voorzieningen in eigen dorp zouden verdwijnen.

Het doemscenario uit *Bedreigd Bestaan* kwam niet uit. De leefbaarheid werd onder andere verbeterd door de opkomst van de auto, waardoor inwoners van de regio zich makkelijker konden verplaatsen en het dus niet noodzakelijk was alle voorzieningen op loop- of fietsafstand te hebben. Het welvaartsniveau steeg zelfs naarmate natuur, rust en ruimte als positief werden ervaren. Dit veroorzaakte een groeiend aantal inwoners in de regio in de jaren zeventig (Melis, 2011). Mogelijk droeg dit bij aan de toenemende onderwijsfaciliteiten in deze periode.

2.2.2 Definitie ‘leefbaarheid’

Naar aanleiding van het rapport *Bedreigd Bestaan* start Korrie Melis in 2008 aan de Rijksuniversiteit Groningen met een promotieonderzoek dat zich richt op de sociaal-culturele ontwikkelingen in Noord-Groningen in de periode 1950 tot 2000. In het onderzoek staan percepties van lokale actoren uit de regio omtrent deze ontwikkelingen centraal. Melis kijkt vanuit het oogpunt van lokale actoren of de krimp invloed heeft uitgeoefend op de leefbaarheid en regionale identiteit van het gebied na de Tweede Wereldoorlog.

Leefbaarheid is binnen dit huidige onderzoek evenals bij Melis’ onderzoek een belangrijk concept. Leefbaarheid is een veel omvattend begrip. De gegeven mening en waarde aan het begrip verandert over tijd en per plaats. Melis: “Daarom benader ik leefbaarheid als de subjectieve mening die actoren geven aan hun directe leefomgeving. Dit betekent dat er veel verschillende betekenissen zijn voor leefbaarheid” (2012). In dit huidige onderzoek wordt gekeken in hoeverre onderwijsfaciliteiten in de regio toereikend genoeg waren voor de onderzoeksgroep en of het in die zin voor hen invloed heeft gehad op de leefbaarheid van het gebied.

2.3 Onderwijs

2.3.1 Definitie ‘school’

Voor het concept ‘school’ wordt in dit onderzoek dezelfde definitie gebruikt als binnen het onderzoek van Melis (2010): “De school wordt beschouwd als een instituut dat kennis, vaardigheden en waarden en normen overbrengt op Noord-Groningse plattelandsjongeren” (Bax 1988, p. 118, in Melis 2010). Deze definitie is van toepassing op alle onderwijssoorten en -locaties waar de respondenten binnen dit onderzoek onderwijs hebben gevolgd.

2.3.2 Onderwijsontwikkelingen

Dit onderzoek richt zich op de periode na de Tweede Wereldoorlog. Voor de oorlog gingen veel jongeren na de lagere school fulltime aan het werk (Melis, 2010). Na de oorlog wordt

onderwijs in Noord-Groningen toegankelijker en tegelijkertijd wordt het belangrijker een opleiding te hebben gevolgd voor de kansen op de arbeidsmarkt.

De industrialisatie die voortzette tot de eerste helft van de twintigste eeuw resulteert in 1950 in een moderne geïndustrialiseerde samenleving (Dodde, 1983). Bedrijven krijgen meer behoefte aan geschoolde arbeidskrachten, verder studeren wordt daardoor onder jongeren belangrijker (Boekholt & De Booy, 1987). Mogelijk is dit ook van belang geweest voor de onderzoeksgroep binnen dit onderzoek.

Niet alleen jongeren kennen meer waarde toe aan het onderwijs in deze periode. Sociologen zien de onderwijsvoorziening als een belangrijke factor voor de leefbaarheid (Colijn, 1958 in Melis, 2010). De afstand tot en de verbeterde toegankelijkheid van onderwijs spelen hierbij een belangrijke rol.

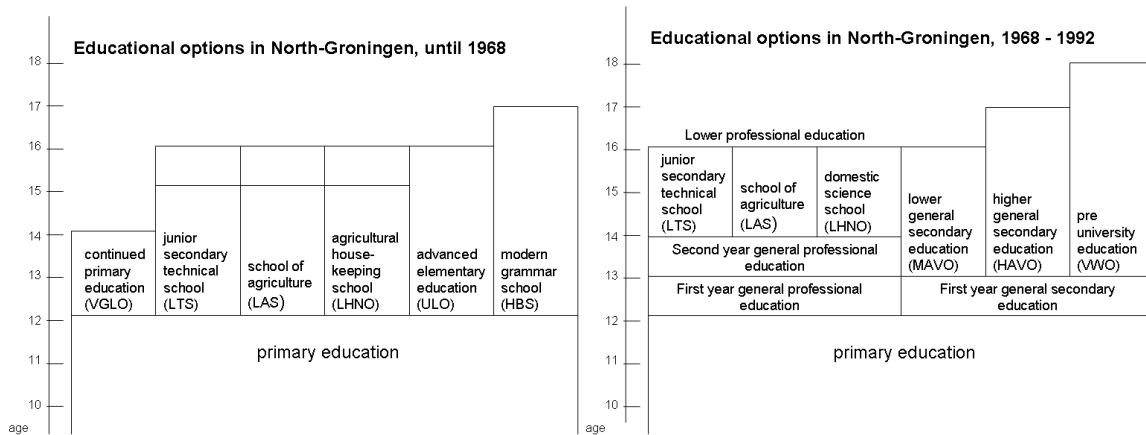
Jongeren krijgen in de jaren zeventig steeds meer beschikking over transportmogelijkheden, hierdoor komen ze meer in andere plaatsen en wordt hun sociaal-culturele omgeving vergroot (Evers en Van der Veen, 1982, in Moedt et al., 2010). Tevens draagt deze ontwikkeling bij aan de toegankelijkheid van scholen wat mogelijk effect heeft op de veronderstelde leefbaarheid.

2.3.3 De Wet op het Voortgezet Onderwijs

Gedurende de onderzoeksperiode van deze studie heeft de overheid een aantal wettelijke maatregelen op onderwijsgebied getroffen. School- en collegegelden werden afgeschaft en wetenschappelijk onderzoek van het onderwijs werd meer gestimuleerd. Daarnaast ontwikkelde de regering een aantal onderwijswetten. Eén van de wetten die grote veranderingen met zich mee heeft gebracht op nationaal niveau is de Mammoetwet (ook wel Wet op het Voortgezet Onderwijs (WVO) uit 1968. Deze wet richtte zich op de vernieuwing van het schoolsysteem. Eén van de hoofdgedachten van de WVO was dat elk kind, ongeacht zijn sociaaleconomische achtergrond, algemeen onderwijs moest kunnen volgen. Daarnaast moest de mogelijkheid er zijn om te kunnen veranderen tussen diverse soorten onderwijs (Melis, 2010).

Met de Mammoetwet verandert niet alleen het onderwijssysteem maar ook de naamgeving van diverse onderwijssoorten (zie figuur 2.1). Het voortgezet lager onderwijs (vglo) en de middelbare meisjesschool (mms) zijn met de komst van de Mammoetwet verleden tijd. De ulo (uitgebreid lager onderwijs) verandert in de vierjarige mavo (middelbaar algemeen voortgezet onderwijs) en de hbs (hogere burgerschool) splitst zich op in de vijfjarige havo (hoger algemeen voortgezet onderwijs) en het zesjarige vwo (voortgezet wetenschappelijk onderwijs). Het gymnasium bleef ongeveer hetzelfde (Melis, 2010).

Doorstromingsmogelijkheden moesten met deze Wet op het Voortgezet Onderwijs worden verbeterd. De mavo of havo werd bijvoorbeeld niet meer als eindstation gezien maar diende ter voorbereiding op vervolgonderwijs (Melis, 2010).

Figuur 2.1. Verandering van het middelbare schoolsysteem door de Mammoetwet (Melis, 2010).

Legenda bij figuur 2.1	
Vglo:	Voortgezet lager onderwijs
Lts:	Lagere technische school
Las:	Lagere agrarische school
Lhno:	Lager huishouds- en nijverheidsonderwijs (Huishoudschool)
Ulo:	Uitgebreid lager onderwijs
Hbs:	Hogereburgerschool

2.3.4 Ontwikkeling onderwijsaanbod in Noord-Groningen

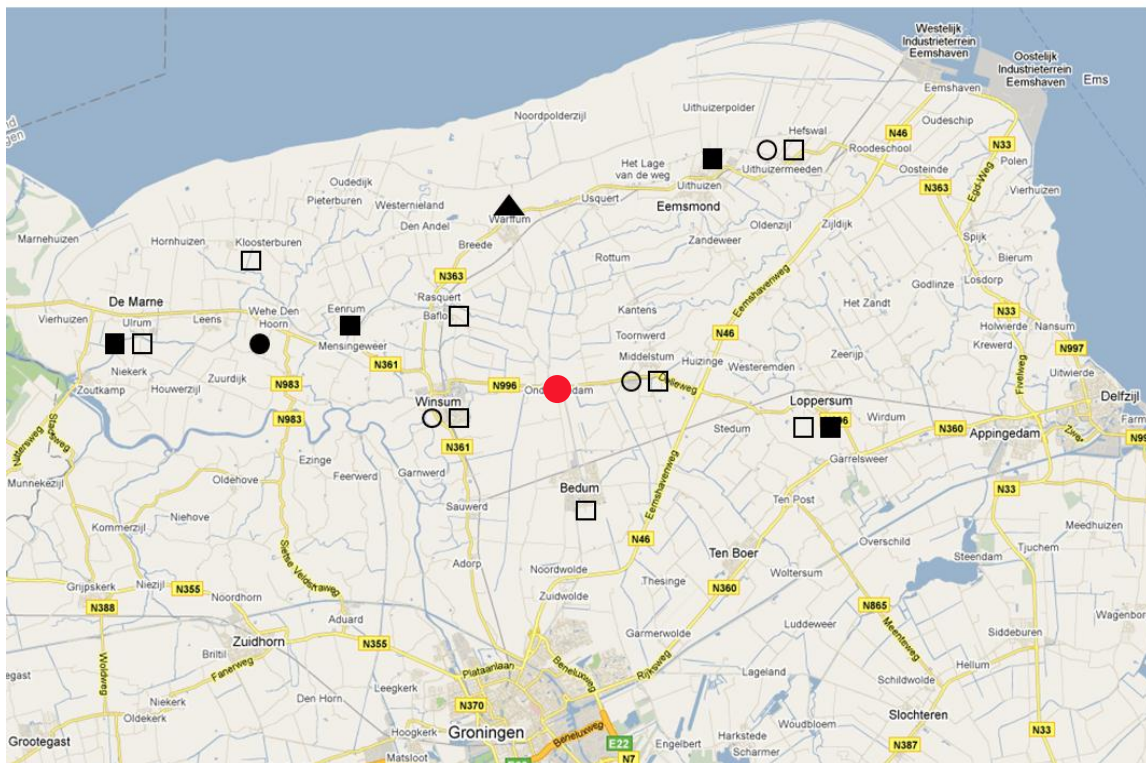
Over de periode na de Tweede Wereldoorlog heeft Melis (2010) in het kader van haar promotieonderzoek, onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van secundaire onderwijsfaciliteiten in Noord-Groningen tussen 1945 en 1985. Scholen worden in deze periode veelal vanuit lokale initiatieven opgericht en hebben daarbij een lokale identiteit. Dit heeft mogelijk tot gevolg gehad dat jongeren onderwijs volgden in plaatsen met dezelfde veronderstelde lokale identiteit als hun eigen woonplaats.

Na de Tweede Wereldoorlog openen veel kleine scholen over heel Noord-Groningen hun deuren. Leefbaarheid wordt gerelateerd aan het ‘juiste’ aantal voorzieningen in een dorp (Colijn, 1958; Groot 1972; Groot en De Groot 1976, in Melis, 2010) waardoor veel dorpen zoveel mogelijk faciliteiten willen aanbieden. Onderwijs wordt toegankelijker en de keuzevrijheid omtrent scholen wordt vergroot. Volgens Janssen et al. (1999, in Kruize et al., 2010) bevordert deze vergroting van keuzemogelijkheden in de omgeving de leefbaarheid.

Het linken van leefbaarheid aan het voorzieningenniveau, waarbij scholen tot de voorzieningen behoren, blijft belangrijk voor de dorpen in de krimpregio tussen 1945 en 1985 (Melis, 2010). In Onderdendam zit geen school met secundair onderwijs gevestigd gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw. Mogelijk heeft dit respondenten belemmerd verder te leren. Wel wordt secundair onderwijs aangeboden in omliggende dorpen.

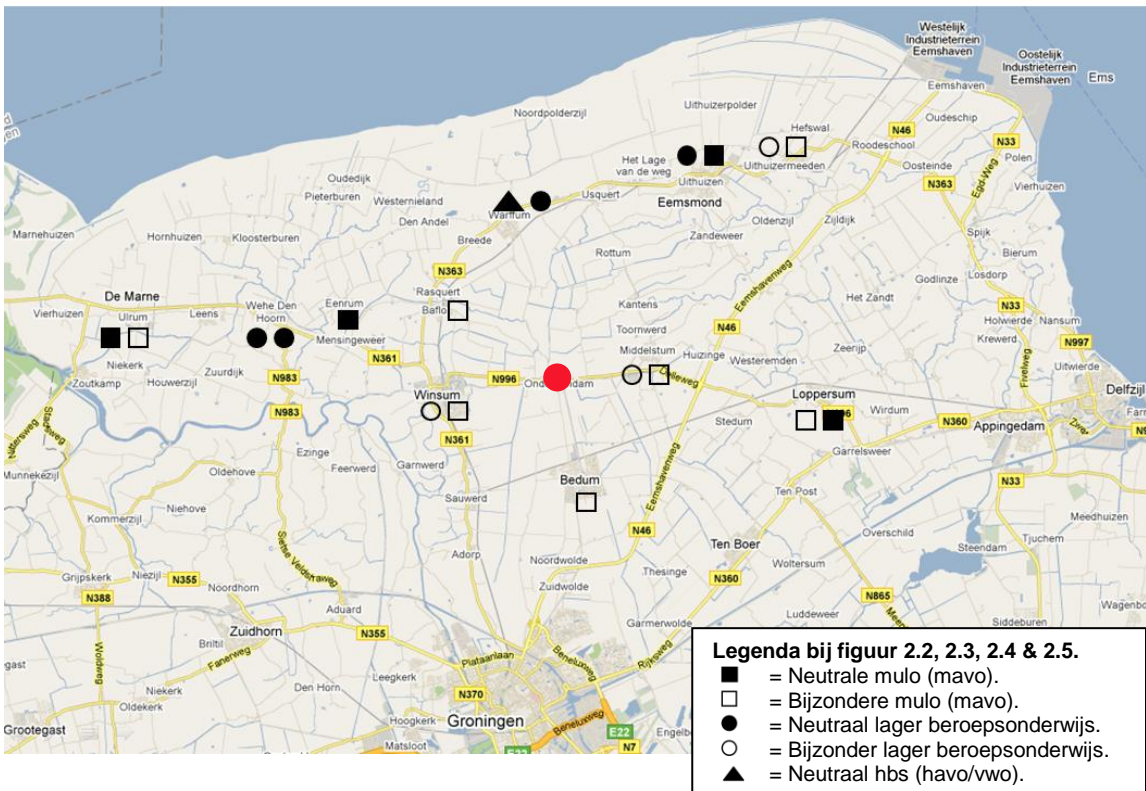
In figuur 2.2 tot en met 2.5 is te zien waar gedurende de onderzoeksperiode scholen met secundair onderwijs zijn gevestigd in Noord-Groningen. Er wordt gesproken van zowel neutraal als bijzonder onderwijs, waarbij bijzonder onderwijs gerelateerd is aan een bepaalde kerkstroming.

1949

Figuur 2.2 (boven) en 2.3. Scholen met secundair onderwijs in Noord-Groningen. De rode stip geeft de ligging van Onderdam weer (Melis, 2011).

1969

Legenda bij figuur 2.2, 2.3, 2.4 & 2.5.
 ■ = Neutrale mulo (mavo).
 □ = Bijzondere mulo (mavo).
 ● = Neutraal lager beroepsonderwijs.
 ○ = Bijzonder lager beroepsonderwijs.
 ▲ = Neutraal hbs (havo/vwo).

1989

Figuur 2.4 (boven) en 2.5. Scholen met secundair onderwijs in Noord-Groningen. De rode stip geeft de ligging van Onderdendam weer (Melis, 2011).

1999

Op bovenstaande kaarten is te zien dat er in 1969 in Wehe Den Hoorn, Warffum en Uithuizen opleidingen met neutraal lager beroepsonderwijs bijgekomen zijn. De bijzondere mulo in Kloosterburen is daarentegen gesloten. In 1979 fuseren de mavo in Eenrum en de lts en lhno in Wehe Den Hoorn. Tot 1985 blijft het aanbod van secundair onderwijs in de regio ongeveer gelijk, daarna zijn veel fusies te zien. De mavo en het lhno in Middelstum gaan in 1984 samen met de mavo in Bedum. Daarnaast fuseren de lagere technische school en de mavo in Uithuizen in 1987, en wordt de mavo in Ulrum in 1988 opgenomen door de mavo in Winsum. In 1989 gaan ook de christelijke en neutrale mavo in Loppersum samen.

Aan het eind van de onderzoeksperiode van dit huidige onderzoek, in 1999, is een duidelijke afname van het aantal secundaire onderwijslocaties in Noord-Groningen zichtbaar. De overgebleven scholen in Wehe Den Hoorn, Warffum en Uithuizen vestigen zich samen onder de naam 'Het Hogeland College' in de laatstgenoemde plaats. Middelbare school 'Het Wesselgansfort College' heeft twee locaties: in Groningen en Winsum. Hoewel alleen op de laatste kaart secundair onderwijs in de stad Groningen wordt aangetoond, was er gedurende de gehele onderzoeksperiode wel secundair onderwijs in de stad te volgen. Omdat dit onderzoek zich juist focust op het aanbod van secundair onderwijs in noorden van de provincie (de krimpregio) is dit op de andere kaarten niet zichtbaar.

2.4 Jongeren

2.4.1 Leefwereld

Dit onderzoek richt zich op plattelandsjongeren. Herinrichting van de leefomgeving van deze jongeren – het platteland - wordt gekenmerkt door sociale, economische en culturele veranderingen (McGrath, 2001). Ook de krimp op het Noord-Groningse platteland brengt dergelijke veranderingen met zich mee. Diezelfde veranderingen werden in 1959 in het rapport *Bedreigd Bestaan* (1959) al omschreven.

Volgens Panelli (2002) vormen sociale, culturele, economische, politieke en ruimtelijke omstandigheden de omgeving waarin plattelandsjongeren zich begeven. Melis (2010) volgt deze theorie. In haar onderzoek maakt ze onderscheid tussen de sociaal-culturele, politiek-economische en ruimtelijke omstandigheden. Deze drie contexten vormen de omgeving waarbinnen jongeren hun *agency* bepalen (Panelli, 2002, Bushin et al., 2007 en Panelli, 2007 et al., in Melis, 2010). *Agency* beschrijft de individualiteit van een persoon, de capaciteit om zelf keuzes te maken. Sociaal-culturele, politiek-economische en ruimtelijke omstandigheden kunnen *agency* van een persoon beïnvloeden.

Voor het huidige onderzoek wordt ook gebruik gemaakt van een soortgelijke driedeling als die van Melis, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de sociaal-culturele, economische en ruimtelijke context.

2.4.2 Keuzemogelijkheden generaties

Oudere generaties zijn met andere normen en waarden opgevoed dan jongere generaties (Du Bois-Reymond et al., 1994). Bovendien wordt het leven van jongere generaties door veel meer keuzes verrijkt. Bij jongere generaties komt de verantwoordelijkheid voor keuzes steeds meer bij de jongere zelf te liggen. Er is meer sprake van individualisering waarbij jongeren minder rekening houden met de behoeften van andere partijen als hun ouders of de pastoor/ dominee van het kerkgenootschap waartoe ze behoren.

“Jongeren kunnen vandaag niet meer zo makkelijk zeggen dat zij graag hadden willen studeren, maar dat dit helaas door hun sociale achtergrond of hun sekse niet mogelijk was. Jongeren moeten hun keuzes legitimeren en daar vallen ook niet gemaakte keuzes onder” (Du Bois-Reymond et al., 1994, p.3). Gedurende de laatste decennia gaan jongeren ook steeds langer naar school en behouden daarbij langer hun titel als student voordat ze de arbeidsmarkt betreden (Du Bois-Reymond et al., 1994).

Wat ook meespeelt bij de bovengenoemde individualisering is de versoepeling van gedragscodes. Binnen het gezin is er een overgang te zien van een bevel- naar een onderhandelingshuishouden (Du Bois-Reymond et al. 1994). Ouders en kinderen worden bij de laatstgenoemde als gelijken gezien waardoor kinderen niet meer zozeer behoeften van hun ouders in acht nemen.

Deze diverse ontwikkelingen tussen generaties hebben mogelijk invloed gehad op de gemaakte onderwijskeuzes van de respondenten uit verschillende generaties.

2.5 Onderdendam

De sociaal-culturele, economische en ruimtelijke omstandigheden vormen voor dit onderzoek de omgeving waarbinnen respondenten hun onderwijskeuzes hebben gemaakt. Deze omstandigheden hebben mogelijk invloed gehad op gemaakte onderwijskeuzes.

Respondenten uit dit onderzoek zijn opgegroeid in Onderdendam. Onderstaande informatie geeft een beeld van deze plaats vanuit zowel Sociaal-cultureel, economisch en ruimtelijk oogpunt.

2.5.1 Sociaal-cultureel

Religie

Onderdendam maakt deel uit van gemeente Bedum. Na de Tweede Wereldoorlog speelt de verzuiling binnen deze gemeente nog steeds een sterke rol. In 1947 is de grootste groep inwoners van gemeente Bedum gereformeerd en daarnaast is er nog een grote groep hervormden. Rooms-katholieken vormen de kleinste groepering (zie tabel 2.6). In de jaren zestig heeft het aantal niet-kerkelijke mensen zich verdubbeld. Daarnaast stijgen de ledenaantallen binnen alle kerkgenootschappen behalve bij de doopsgezinden. Tien jaar later, in 1971, heeft het aantal niet-kerkelijken zich opnieuw verdubbeld. Verder is een afname van het ledenaantal te zien binnen de meeste kerkgenootschappen, met name het aantal Nederlands Hervormden neemt af (Van Schaik et al., 2002).

Jaartal	Nederlands-hervormd	Rooms-katholiek	Christelijk Gereformeerd	Synodaal gereformeerd	Gereformeerd vrijgemaakt	Doopsgezinden	Overig/Onbekend	Geen
1947	2187	354	83	3016	890	40	25	365
1960	2258	445	114	3370	935	30	40	620
1971	1600	435	45	3325	1010	-	45	1235

Tabel 2.1. Bevolking gemeente Bedum naar kerkgenootschap 1947-1971 (Van Schaik et al., 2002, p. 65)

In 1947 stelt de Armenwet dat in geval van nood de kerk - na de familie - de instantie is die ondersteuning moet bieden. Daarnaast wordt vanuit de verschillende kerkgenootschappen ook gezinszorg aangeboden voor hun leden. Dit stopte in 1965, met de komst van de Algemene Bijstandswet. Dit zou één van de redenen kunnen zijn waardoor er over het algemeen een afname te zien is binnen de kerkgenootschappen in de gemeente in 1971 (Van Schaik et al., 2002).

De verzuiling uit zich in de jaren vijftig ook binnen het verenigingsleven. Elke religieuze stroming heeft op vrijwel elk gebied een eigen vereniging. Het verenigingsleven lijkt een tweede thuis voor de inwoners van de gemeente (Van Schaik et al., 2002). In de loop van de jaren vijftig krijgt het verzuilde verenigingsleven steeds meer te kampen met ledenverlies. Belangrijke oorzaken hiervan zijn de nieuwe vormen van vrijetijdsbesteding: sport, dans, de bioscoop en de televisie.

Ontwikkeling

Jeugd wordt meer wereldwijd door de komst van de televisie en creëert daarbij nieuwe visies. Samen met de toenemende mobiliteit en het toenemende verkeer leidt dit tot een “ware cultuurbreuk” binnen de Noord-Groningse plattelandssamenleving (Van Schaik et al., 2002, p.329). Generatieconflicten ontstaan, de mentaliteit van de jeugd verandert. Jongeren worden als ‘ontspoord’ gezien. “Er is een jeugd die zich van weinig dingen iets aantrekt” (De Bedumer (krant), 1954 in Van Schaik et al., 2002, p. 331).

Individualisering

De verzuiling, die gelet op bovenstaande informatie, veel factoren van de Bedumse samenleving heeft beïnvloed, leek in de jaren zestig te verdwijnen. In de jaren zeventig, tachtig en negentig is er steeds meer sprake van individualisering en daarnaast ontstaat een afname van gebondenheid aan de woonplaats door jeugd uit de gemeente (Van Schaik et al., 2002). Binnen dit onderzoek wordt gekeken in hoeverre religie invloed heeft gehad op onderwijskeuzes van jongeren uit Onderdendam, en of de trend van individualisering ook te zien is.

Sociaaleconomische status

Niet alleen de verzuiling zorgt in de tweede helft van de twintigste eeuw voor verbrokkeling van de samenleving, ook sociale scheidslijnen tussen arbeiders, middenstanders en boeren creëren een verdeling binnen de samenleving. Het is in de literatuur niet duidelijk of deze sociale scheidslijnen ook een grote rol binnen de Onderdendamse samenleving hebben gespeeld (Van Schaik et al., 2002). Volgens Walker & Clark (2010, in Melis, 2010) zijn onderwijskeuzes en sociale achtergrond van een individu wel aan elkaar gerelateerd. Binnen dit onderzoek betekent dit dat de sociaaleconomische status van de ouders er dus toe geleid kan hebben dat respondenten alleen lager of zelfs helemaal geen onderwijs hebben gevolgd.

2.5.2 Economisch

Knooppunt

Het Winsumerdiep, het Boterdiep, het Warfummermaar en het Kardingermaar vormden eerder een kruispunt van waterwegen in Onderdendam. In de zeventiende eeuw ontstaat door de aanleg van trek- en jaagpaden en de uitdieping van waterlopen een plek waar goederen worden geladen, gelost en overgeslagen. Deze ontwikkelingen brachten de eerste voorzieningen in de woonplaats, zoals herbergen (Bos et al., 2001). Onderdendam was het handelscentrum van de regio Hunsingo, waartoe het dorp destijds behoorde (Bos et al., 2001).

Baksteenindustrie

De opkomst van de baksteenindustrie in Onderdendam in de achttiende en negentiende eeuw deed ook haar voordeel met dit kruispunt van waterwegen. De vette klei, waaruit de grond bestond, was geschikt als grondstof voor bakstenen (Bos et al., 2001). “Veel (oud-)

Onderdendammers hebben vroeger als arbeider hun boterham in de tichelwerken verdiend” (Bos et al. 2001, p. 21).

Door de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog liep het 25 jaar nog erg goed binnen de baksteenindustrie, maar halverwege de jaren zestig moesten vijftien fabrieken in de provincie Groningen hun deuren sluiten. Eind jaren tachtig van de twintigste eeuw was deze industriële sector rondom Onderdendam helemaal verleden tijd (Bos et al., 2001).

Detailhandel

Naast de verdwenen baksteenindustrie eind jaren tachtig in Onderdendam, nam ook in de detailhandel de bedrijvigheid af (zie tabel 2.2). Deze afname van detailhandels- en ambachtsbedrijven hing samen met het toenemend weg- in plaats van scheepvaartverkeer, en het gebrek aan een spoorverbinding in het dorp (Bos et al., 2001).

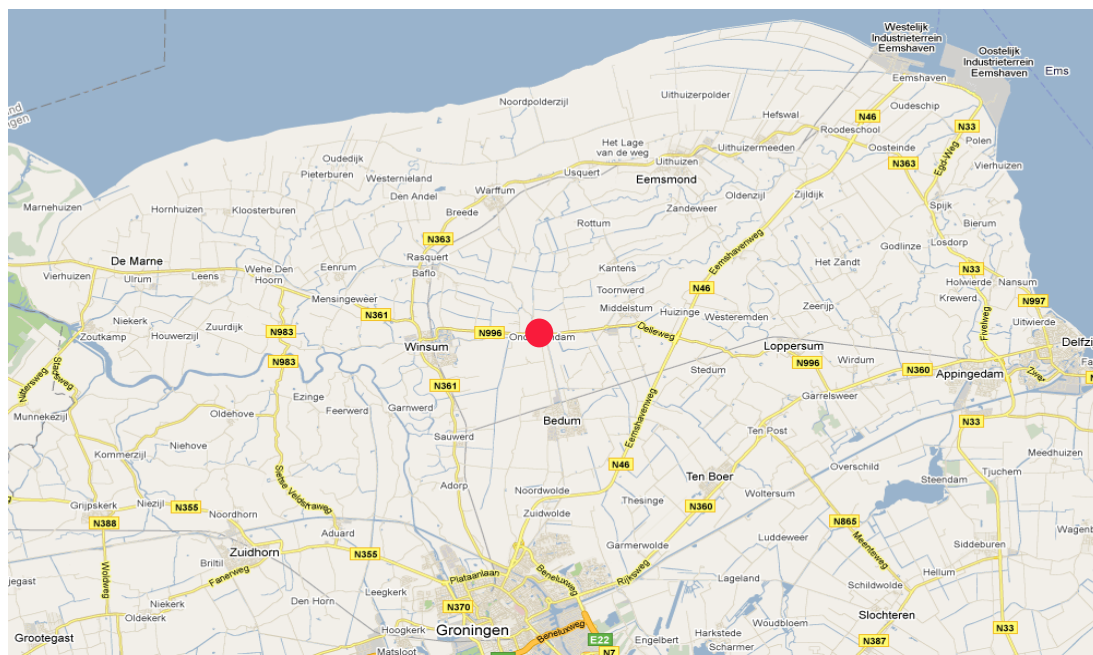
Jaartal	Aantal detailhandels- en ambachtsbedrijven
1950	36
1968	20
1989	8

Tabel 2.2. Bedrijvigheid in Onderdendam (Bos et al. 2001, p. 18).

Door gebrek aan werkgelegenheid karakteriseert de regio zich in de tweede helft van de twintigste eeuw met structurele werkloosheid, emigratieoverschotten en een dreigende daling van het welvaartsniveau.

2.5.3 Ruimtelijk

Onderdendam ligt op ongeveer veertien kilometer afstand ten noorden van de stad Groningen (zie figuur 2.6). Het dorp ligt op de route van een busverbinding tussen Groningen en Uithuizen. De dichtstbijzijnde treinstations liggen in de plaatsen Bedum en Winsum ten zuiden en westen van het dorp op vier en vijf kilometer afstand.

Figuur 2.6. Overzichtkaart van Noord-Groningen, de rode stip geeft de ligging van Onderdendam weer (Google Maps, 2012).

Het inwoneraantal in Onderdendam nam tot 1947 nog flink toe. Tot 1960 blijft het inwoneraantal ongeveer gelijk, en daarna begint het geleidelijk af te nemen. Aan het eind van de onderzoeksperiode waar dit onderzoek zich op richt, is Onderdendam in vergelijking met 1947 (het begin van de onderzoeksperiode) 284 inwoners 'armer' (zie tabel 2.3) (Van Schaik et al., 2002).

Jaartal	1795	1849	1899	1947	1960	1971	1980	1990	2001
Inwoneraantal	347	692	790	864	870	810	804	750	580

Tabel 2.3. Inwoneraantal Onderdendam van 1947 tot en met 2001 (Van Schaik et al., 2002; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2003).

3. Methode en techniek

3.1 Inleiding

Voor dit onderzoek is een kwalitatieve benadering gebruikt. Kwalitatieve data geeft een diepgaand inzicht in gedragingen, gedachten en acties van de respondent (Kendall, 2008). Door kwalitatief onderzoek te verrichten kan binnen dit onderzoek gedetailleerde kennis worden verworven over gemaakte onderwijskeuzes onder de drie jeugdgeneraties uit de tweede helft van de twintigste eeuw.

Met kwalitatief onderzoek richt de onderzoeker zich op het ‘waarom’ en ‘hoe’ (Hennink et al., 2011). Met deze vragen wil de interviewer meer inzicht krijgen in beweegredenen van de respondent. De waaromvraag helpt daarbij in het verklaren en begrijpen, en de hoe-vraag beschrijft gedragsprocessen (Hennink et al., 2011).

Hoe dit kwalitatieve onderzoek verlopen is wordt toegelicht in de volgende paragrafen. Aan het einde van het hoofdstuk wordt nog ingegaan op de ethiek waarna een korte reflectie volgt.

3.2 Voorbereiding

3.2.1 Samenwerking met Korrie Melis

Het promotieonderzoek waar Korrie Melis in 2008 mee startte dient als uitgangspunt voor deze studie. Melis' onderzoek naar de perceptie van lokale actoren over leefbaarheid en regionale identiteit in Noord-Groningen heeft geleid tot het onderwerp van deze studie. De methode van dataverzameling en de onderzoeksgroep zijn gebaseerd op het onderzoek van Melis. Gedurende de gehele uitvoeringsperiode van dit onderzoek is er regelmatig contact geweest met Melis om deze studie in het verlengde van haar onderzoek te houden.

3.2.2 Methode

Als methode voor dataverzameling is gekozen voor *oral history interviews*. De vertaling van deze methode zegt het eigenlijk al: mondelinge geschiedenis verkrijgen via interviews. Het geheugen is de kern binnen deze vorm van dataverzameling (Ritchie, 2003). “*Oral history* verzamelt herinneringen en persoonlijke commentaren van historische betekenis door opgenomen interviews” (Ritchie 2003, p. 19). Binnen dit onderzoek hebben de respondenten uit verschillende generaties hun herinneringen gedeeld omtrent hun schoolcarrière.

Oral history interviews zijn binnen dit onderzoek uitgevoerd als diepte-interviews. Diepte-interviews geven de onderzoeker diepgaandere informatie over beweegredenen van de respondent op – in dit geval - het gebied van onderwijskeuzes. Ervaringen, gevoelens en levensverhalen worden hierbij gedeeld. Vanuit het perspectief van de drie jeugdgeneraties en vanuit de context waarin zij leefden, wordt een verklaring gegeven voor het verloop van hun schoolcarrière. Tegelijkertijd worden sociale en culturele normen van de samenleving geïdentificeerd (Hennink et al., 2011).

Gevoelige onderwerpen krijgen de ruimte binnen diepte-interviews wanneer onderliggende emoties van de respondent het oppervlak bereiken. Omdat de interviews semigestructureerd zijn krijgt de respondent hier ook de ruimte voor. De geïnterviewde kan zelf uitwijden over andere relevante aspecten die misschien niet op de vragenlijst staan. Vanaf dit punt is het aan de interviewer om de rode draad van het verhaal vast te houden, waarbij de respondent

dus wel wordt vrijgehouden. Deze methode is gebruikt om eventueel nog nieuwe informatie te verkrijgen en zo tot mogelijke nieuwe inzichten te komen.

De interviewvragen zijn opgesteld aan de hand van de literatuur, eerdere onderzoeken van Melis en onderzoeken van bachelorstudenten die in 2010 ook onderzoek hebben uitgevoerd in het verlengde van Melis' onderzoek (zie bijlage I).

3.2.3 Onderzoekspopulatie

De onderzoeksgroep bestaat uit mensen die in Onderdendam zijn opgegroeid en nu nog steeds in Noord-Groningen – de krimpregio - wonen. Drie generaties jongeren die in de jaren vijftig, zeventig en negentig van de twintigste eeuw van de basisschool afkwamen zijn geïnterviewd.

Een generatie is een groep mensen die gedurende een bepaalde periode eenzelfde gebeurtenis heeft meegemaakt. In de demografie is dit vaak een groep mensen met hetzelfde geboortjaar of dezelfde geboortejaren (Weeks, 2005 in Kruize et al., 2010). Bij dit onderzoek ligt de leeftijd voor de oudste generatie rond de zeventig jaar, voor de middelste generatie rond de vijftig jaar en voor de jongste generatie rond de dertig jaar.

3.2.4 Onderzoekslocatie

De krimpregio Noord-Groningen is gekozen aan de hand van de onderzoekslocatie binnen Melis' onderzoek. De keuze voor Onderdendam is gebaseerd op het feit dat hier geen middelbare school, scholen voor middelbaar en hoger beroepsonderwijs of universiteiten hebben gestaan. Wel stonden gedurende de onderzoeksperiode twee basisscholen in het dorp: een christelijke en een openbare. In omliggende dorpen waren verschillende onderwijsinstellingen voor vervolgonderwijs gevestigd. Dit onderzoek kijkt voor welke scholen de respondenten hebben gekozen en waarop deze keuzes gebaseerd zijn geweest.

3.2.5 Benadering respondenten

De benadering van de respondenten ging in eerste instantie via Melis, die zelf uit Onderdendam afkomstig is. Via een aantal contacten van Melis zijn gegevens van eventuele respondenten verzameld.

Het eerste contact met de respondenten was telefonisch. Wanneer de respondent instemde met een interview werd een afspraak gemaakt bij de respondent thuis. Na de eerste interviews zijn verdere respondenten via het sneeuwbaaleffect (Flowerdew & Martin, 2005) verkregen. Tijdens de afname van de eerste interviews werd respondenten gevraagd na te denken over mogelijke andere respondenten voor dit onderzoek.

Ook zijn er andere pogingen om het aantal respondenten te vergroten. Zo heeft in maart 2012 een oproep gestaan in het 'Nijsjoagertje', het maandelijkse nieuwsblad voor Onderdendam en omstreken (zie bijlage II). Een andere poging is gedaan met een oproep op de website van Het verhaal van Groningen. Deze site geeft informatie over cultureel erfgoed van de stad en de provincie Groningen. Inwoners kunnen ook zelf verhalen aanleveren op de site. Omdat de site interessant is voor inwoners van de provincie was het een logische stap hier ook een oproep op te plaatsen.

Met dertig respondenten is uiteindelijk een diepte-interview uitgevoerd. In bijlage III staat een overzicht van de respondenten, gespecificeerd op basis van geslacht, geloofsovertuiging, op

welke basisschool ze zaten, het jaartal waarop ze de basisschool verlieten en opleidingsniveau.

3.3 Uitvoering

Voorafgaande aan de interviews was het idee om korte interviews te houden, waarbij ongeveer twintig minuten per respondent zouden worden besteed. Na het uitvoeren van de eerste interviews bleek dit tijdsbestek onvoldoende voor de te bespreken onderwerpen. Daarnaast bleken onderwerpen als gezinssituatie en religie gevoelig te liggen bij een aantal respondenten. Hierdoor werd de omslag gemaakt van korte interviews naar diepte-interviews.

De afname van de interviews vond plaats bij de respondent thuis. De keus om dit bij de respondent thuis te doen kwam voort uit de gedachte om het in een voor de respondent veilige omgeving te doen, er vanuit gaande dat de respondent zich thuis op zijn of haar gemak voelt. Dit verlaagde voor de respondent mogelijk de drempel om op gevoelige onderwerpen dieper in te gaan. Daarnaast is voor deze locatie gekozen om de bereidheid voor deelname aan dit onderzoek te vergroten.

De interviews waren verschillend in lengte, waarbij het langste interview 1 uur en 56 minuten in beslag nam, en het kortste interview 25 minuten.

3.4 Uitwerking

3.4.1 Opname voicerecorder

De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder. Dit werd via het eerste telefonische contact met de respondent al bekend gemaakt. Hierdoor kwam de respondent niet voor onverwachte verrassingen te staan tijdens de afname van het interview.

Naast de opname zijn er tijdens de interviews aantekeningen gemaakt over aspecten die door de onderzoeker als opvallend werden gezien. Door het tijdstip hierbij te noteren kon het later eenvoudig weer worden opgezocht.

3.4.2 Transcriberen

De interviews zijn getranscribeerd in het programma Microsoft Office Word 2007. De werkwijze van transcriberen is overgenomen uit Hennink et al. (2011). Bijlage IV bevat een voorbeeld van een transcriptie. Bovenaan het document staan algemene gegevens van de respondent. In het interview zelf staat voor de geciteerde tekst van de interviewer de letter 'I', en voor de geciteerde tekst van de respondent de letter 'R'.

Niet relevante informatie uit de interviews is weggelaten bij de transcripties. Dit is informatie die vanuit het perspectief van de onderzoeker geen betrekking had op één van de hoofdonderwerpen waarbinnen het interview over werd gepraat.

3.5 Analyse

3.5.1 MaxQda

Voor het analyseren van de data is een systematische analyse uitgevoerd met het programma MaxQda. Met dit programma kunnen getranscribeerde teksten worden ingevoerd en gecodeerd.

Voor dit onderzoek zijn de dertig opgenomen interviews getranscribeerd en ingevoerd in MaxQda. Daarbij zijn ze onderverdeeld in drie tekstgroepen, waarbij elke generatie een tekstgroep vormt.

De getranscribeerde teksten zijn met behulp van MaxQda gecodeerd, waarbij sommige codes aan tekstsegmenten zijn *toegekend*. Deze codes zijn deductief, afgeleid uit de literatuur en eerder onderzoek van Melis. Binnen dit onderzoek zijn dit codes als ‘familie-gezin’, ‘gender’ en ‘werk’. Andere codes zijn juist *afgeleid* uit tekstsegmenten, zoals ‘eigen interesse’ of ‘tevreden’. Deze codes zijn inductief (Hennink et al., 2011).

3.5.2 Codeboek

Door een codeboek te maken, wordt een duidelijk overzicht gecreëerd (zie bijlage V) door te definiëren welk type tekstsegment aan een specifieke code kan worden toegekend. De codes zijn ingedeeld in de drie eerdergenoemde groepen, afgeleid uit de literatuur (McGrath, 2001; Panelli, 2002; Melis, 2010):

- Sociaal-culturele context
- Economische context
- Ruimtelijke context

Tabel 3.1 geeft een tabel weer van de drie groepen met de bijbehorende codes. Daarnaast is er nog een vierde groep: Opleiding. Tekstsegmenten waarbij de respondent algemene informatie geeft over de onderwijslocaties waarop hij of zij heeft gezeten vallen hieronder.

Sociaal-culturele context	Economische context	Ruimtelijke context	Opleiding
Indruk school	Arbeidsmarkt	Binding met N-G <i>Ouders</i>	Lagere school
Eigen interesse	Financiële situatie ouders	Ligging woonplaats	Middelbare school
Sociaaleconomische status	Werk	Vervoer	Vervolgonderwijs
Advies/niveau			Opleiding algemeen
Familie-gezin <i>Opleidingsniveau ouders</i> <i>Werk ouders</i> <i>Woonsituatie</i>			Tevreden
Gender			
Keuzevrijheid			
Klasgenoten			
Opvoeding			
Partner en kinderen			
Religie			
Vrienden			

Tabel 3.1. Codeschema (*schuingedrukte* woorden zijn subcodes).

3.6 Ethiek

Respondenten hebben voor deze studie vrijwillige medewerking verleend. Ze zijn voor de afname van het interview duidelijk geïnformeerd. Zowel de geschatte duur van het interview, de geplande opname met de voicerecorder en de te bespreken onderwerpen zijn daarbij genoemd. Wanneer respondenten met deze voorwaarden instemden werd een interviewafspraken gemaakt.

Respondenten werd voor de afname van het interview gevraagd of ze hun anonimiteit wilden behouden wegens privacyoverwegingen. Dit anonimiseren van de gegevens is gedaan door de namen van respondenten en namen van bijvoorbeeld vrienden en familieleden te

vervangen door andere titels. De naam van respondenten is vervangen door man/vrouw, jaren '50/'70/'90 en namen van onder andere familieleden en vrienden zijn veralgemeeniseerd door titels als vader, moeder, broer, zus, vriend of vriendin. Het anonimiseren van gegevens heeft mogelijk de drempel voor de respondent om vrijuit te kunnen praten verlaagd. Ook discretie van de onderzoeker is hierbij van belang waarbij hij of zij de garantie geeft dat de naam van de respondent niet in verband wordt gelegd met de gegeven informatie.

3.7 Reflectie op dataverzameling

Over het algemeen wilden vooral oudere mensen binnen dit onderzoek graag uitgebreid hun verhaal doen tijdens de afname van de interviews. Deze interviews waren dan ook aan de lange kant in vergelijking met de jongere generaties.

Respondenten gaven over het algemeen de indruk het leuk te vinden mee te werken aan het onderzoek. Met name respondenten uit de oudste generatie gaven na afname van de interviews aan dat ze het leuk vonden om op deze manier een bijdrage te kunnen leveren. Over hun schooltijd hadden ze vaak al lange tijd niet meer nagedacht, sommigen hadden zelfs oude fotoboeken erbij gepakt om herinneringen op te kunnen wekken.

Een aantal vrouwelijke respondenten gaf aan dat ze een vreemde man minder snel bij hun thuis hadden uitgenodigd. Het geslacht van de onderzoeker (vrouw) heeft daarom mogelijk een positief effect gehad op de dataverzameling. De welwillendheid van mensen om mee te werken aan dit onderzoek was groot, het vinden van geschikte kandidaten was wel wat lastiger.

De onderzoeker is opgegroeid in een dorp, net als de respondenten. Door mee te kunnen praten over de dorpscultuur leek de sfeer informeler te worden waarbij de respondent over het algemeen meer ontspannen oogde.

Het dorp waar de onderzoeker is opgegroeid ligt in het oosten van Nederland. Het dialect wat daar gesproken wordt komt enigszins overeen met het Groningse dialect. Sommige respondenten gingen tijdens het interview vanzelf over in hun dialect nadat ze in Standaardnederlands waren begonnen. Hierbij hoefden ze dan niet onderbroken te worden en konden ze op hun gemak verder vertellen.

Het is lastig vast te stellen of respondenten tijdens de interviews geheel eerlijk zijn geweest. Mogelijk gaven ze gewenste antwoorden omdat ze zenuwachtig waren of zich niet volledig op hun gemak voelden. Dit laatste is getracht door middel van bovenstaande punten proberen te voorkomen. Daarnaast kunnen respondenten simpelweg dingen zijn vergeten uit hun jeugd.

Het is erg belangrijk dat de onderzoeker tijdens de uitvoering van een onderzoek zich te allen tijde bewust is van zijn eigen achtergrond en reflexiviteit. De onderzoeker kijkt vanuit een eigen culturele bril, of culturele achtergrond naar een onderwerp. Dit kan mogelijk de onderzoeksresultaten beïnvloeden. Door als onderzoeker hiervan bewust te zijn en daarbij open te staan voor alternatieve wereldbeelden en vrij te zijn van vooroordelen (O'Leary, 2010) zijn de resultaten binnen dit onderzoek zo objectief mogelijk gehouden.

CODESCHEMA			
	Generaties		
	Jaren vijftig	Jaren zeventig	Jaren negentig
Aantal respondenten (totaal dertig)	10	10	10
Onderstaande aantallen zijn in procenten weergegeven			
Economische context			
Arbeidsmarkt	-	0,23	2,34
Financiële situatie ouders	6,15	5,81	5,66
Werk	17,46	17,91	12,89
Totaal economische context	23,61	23,95	20,89
Sociaal-culturele context			
Indruk school	-	-	0,98
Eigen interesse	-	0,93	2,15
Sociaaleconomische status	0,59	-	-
Advies/niveau	0,79	3,02	3,32
Familie-gezin	26,59	25,12	20,90
Gender	3,97	3,49	3,32
Keuzevrijheid	1,59	2,33	2,54
Klasgenoten	2,78	6,28	6,05
Opvoeding	7,54	4,42	4,49
Partner en kinderen	4,17	1,16	0,59
Religie	13,29	10,93	13,48
Vrienden	1,19	1,39	4,10
Totaal sociaal-culturele context	62,50	59,07	61,92
Ruimtelijke context			
Binding met Noord-Groningen	9,33	8,14	9,38
Ligging Onderdendam	2,38	5,35	3,71
Vervoer	2,18	3,49	4,10
Totaal ruimtelijke context	13,89	16,98	17,19

Tabel 4.1. Procentuele weergave van hoeveel per generatie over sociaal-culturele, economische en ruimtelijke factoren is gepraat.

Grote verschillen zijn tussen de drie generaties niet zichtbaar. Door respondenten uit de jaren negentig wordt minder over economische factoren gepraat, dit verschil komt vooral tot uiting bij de code 'werk'. Binnen de sociaal-culturele context is weinig verschil te zien tussen de drie generaties. Door respondenten uit de jaren zeventig en negentig wordt meer gepraat over klasgenoten, en door respondenten uit de jaren vijftig bijvoorbeeld meer over opvoeding. Over ruimtelijke factoren is meer gezegd door respondenten uit de jaren zeventig en negentig, met name over de ligging van Onderdendam en het vervoer naar de onderwijslocatie.

De uitkomsten in figuur 4.1 en 4.2 zeggen op zichzelf nog niet zoveel. Het geeft aan hoeveel over bepaalde onderwerpen is gepraat, maar niet wat respondenten hebben gezegd. Daarvoor is een diepgaandere analyse uitgevoerd.

4.2 Algemene informatie

Tabel 4.2 geeft weer wanneer respondenten hun schoolcarrière hebben beëindigd of hebben moeten beëindigen.

Beëindiging schoolcarrière			
	Jaren '50	Jaren '70	Jaren '90
Lagere school	30%		
Middelbare School	70%	20%	10%
MBO	-	70%	70%
HBO	-	10%	20%

Tabel 4.2. Procentuele weergave van moment van beëindiging schoolcarrière per generatie.

Jaren vijftig

Dertig procent van de respondenten uit deze generatie beëindigde hun schoolcarrière al na de basisschool en zeventig procent ging vervolgens nog naar de middelbare school. De term 'middelbare school' bestond destijds nog niet. Drie vrouwen gingen naar de Christelijke Industrie- en Huishoudschool in Groningen, één ging naar de Christelijke Industrieschool in de stad en één ging naar de Christelijke Ulo (uitgebreid lager onderwijs) in Bedum. De twee mannen die middelbaar onderwijs hebben gevolgd gingen naar de Neutrale Ambachtsschool in Uithuizen en de Christelijke Lagere Landbouwschool in Winsum.

Jaren zeventig

In de jaren zeventig beëindigt twintig procent hun schoolcarrière na de middelbare school. Deze respondenten gingen naar de Christelijke Mavo (middelbaar algemeen voortgezet onderwijs) in Bedum en naar de christelijke Lts (lagere technische school) in Groningen. Zeventig procent van de respondenten uit deze generatie rond hierna nog een mbo-opleiding (middelbaar beroepsonderwijs) af. Van de vier mannen gingen er twee naar de Christelijke Middelbare Landbouwschool in Winsum, één ging naar de Openbare Streekschool in Groningen en één ging naar de Middelbare Detailhandelsschool in Groningen. Van de drie vrouwen heeft één op latere leeftijd nog de koksopleiding in Groningen gevolgd. In haar jeugd had deze respondent alleen de Christelijke Huishoudschool in Middelstum afgerond. Een andere vrouw ging naar het OVB (Opleiding Verzorgende Beroepen) in Delfzijl en een derde ging naar de Christelijke Kleuterweek in Groningen. Eén vrouw heeft een hbo-opleiding (hoger beroepsonderwijs) gevolgd. Zij ging eerst naar de Christelijke havo in Groningen, en vervolgens naar de Christelijke Pedagogische Academie die gevestigd was op dezelfde locatie als de havo.

Jaren negentig

In de jaren negentig heeft één respondent de schoolcarrière na de middelbare school beëindigd. Deze vrouw ging naar het Christelijke Lbo (lager beroepsonderwijs) in Bedum. Eén vrouwelijke en twee mannelijke respondenten gingen na de middelbare school naar het

Noorderpoort College in Groningen (openbare school). Daarnaast gingen twee mannen naar het AOC Terra College in Groningen (openbare school). Nog een paar mannen gingen naar de neutrale Middelbare Landbouwschool in de stad. Daarnaast ging één vrouw naar het Christelijke Alfa College in Groningen en een andere naar de Christelijke Pabo in de stad. Eén man volgt ten tijde van het interview nog hbo-modules in Utrecht via zijn werk, en één vrouw heeft net een hbo-plus opleiding afgerond in Groningen.

4.3 Contexten

Om te kijken hoe de respondenten tot hun onderwijskeuzes zijn gekomen en welke factoren dit hebben beïnvloed wordt binnen dit onderzoek gefocust op drie hoofdfactoren: economische, sociaal-culturele en ruimtelijke. Hieronder volgt een verdere analyse per categorie.

4.3.1 Sociaal-culturele factoren

Religie

Jaren vijftig

In de jaren vijftig heeft religie veel invloed op het sociale leven van de respondenten. De geloofsovertuiging van de respondent bepaalt bij welke verenigingen hij of zij zit, met wie hij of zij omgaat en naar welke school hij of zij gaat.

De strijd tussen leerlingen van openbare basisschool en de christelijke basisschool is door vier respondenten uit deze generatie goed merkbaar. Hervormde kinderen en niet-religieuze kinderen zitten hierbij op de openbare basisschool, en gereformeerde kinderen zitten op de christelijke basisschool. De volgende citaten geven deze ervaren strijd goed weer.

Man jaren '50: *“Je ging niet naar de hervormde school als je uit een christelijk gezin kwam [...] er werd gevochten tegen elkaar met de jeugd, de hervormde school aan die kant en de gereformeerde school daar”* (Wijst in de richting van de locaties van de scholen).

Man jaren '50: *“Die brug was scheiding, want aan die andere kant zat de openbare school. Maar dat was vroeger in alle dorpen zo. Dan moesten ze je gewoon hebben want je hoorde bij een andere groep”*.

Na de lagere school speelt het geloof ook bij de keus voor middelbaar onderwijs een grote rol. Slechts één respondent gaat naar de Christelijk Ulo in Bedum terwijl ze zelf niet religieus is opgevoed. Onderstaand citaat geeft aan hoe het geloof voor zes van de zeven respondenten wel invloed uitoefent op de schoolkeuze.

Man jaren '50: *“Van de gereformeerden gingen ze allemaal praktisch naar Groningen, en de hervormden gingen allemaal naar Uithuizen [...] toen was dat geloof, echt, het zat er helemaal in”*.

Jaren zeventig

In de jaren zeventig speelt het geloof ook nog duidelijk mee als bepalende factor voor zowel de lagere als middelbare schoolkeuze. Bij de middelbare schoolkeuze geldt dit nog voor zes respondenten. Vrouw jaren '70: *“Ja was een christelijke school. Mijn zus zat op een christelijke mavo, ja we zijn allemaal naar christelijk voortgezet onderwijs gegaan”*.

Vier respondenten hebben hun keuze voor de middelbare school op niet-religieuze beweegredenen gebaseerd. Van de respondenten die ook nog een mbo- en/of hbo-opleiding hebben gevolgd was dit voor twee van de acht nog mede gebaseerd op het geloof.

Jaren negentig

Uit de jaren negentig geven slechts drie respondenten aan dat het geloof nog invloed heeft gehad op de keuze voor een middelbare school. Keuze voor vervolgonderwijs staat inmiddels helemaal los van religie: *“Het was meer de keuzes van nou, hoe het er bijvoorbeeld uitzag en de indrukken zeg maar, dan het geloof”* (vrouw jaren '90).

Gender

Deze paragraaf geeft aan wat het verschil was in mogelijkheden voor jongens en meiden gedurende de onderzoeksperiode.

Jaren vijftig

Uit deze generatie geven twee respondenten aan dat vrouwen op basis van hun geslacht na de lagere school een punt moeten zetten achter hun schoolcarrière: *“Ze hadden toch zo iets: nou meisjes die hoeven niet door te leren want die gingen toch trouwen”* (Vrouw jaren '50).

Door een andere respondent wordt genoemd dat vrouwen uit deze generatie niet naar Groningen mogen omdat dat veel te onbekend is en daarom gevaarlijk. Wat wel duidelijk naar voren komt is dat het geslacht bepalend is voor het type onderwijs dat de respondent na de lagere school volgt. Vrouwen gaan naar de huishoudschool of de industrieschool, en mannen naar de ambachtsschool of de lagere landbouwschool. De ulo in Bedum is voor beide geslachten.

Jaren zeventig

In de jaren zeventig zet deze laatste trend zich voort. Nog steeds bepaalt het geslacht het type school van respondenten. Vrouwen gaan niet naar de landbouwschool en mannen niet naar de huishoudschool. Vrouw jaren '70: *“Ja je had lts en de landbouwschool voor de jongens, en de huishoudschool was dan voor de meisjes en de mavo voor allebei”*.

De ulo in Bedum verandert door de Wet op het Voortgezet Onderwijs in 1963 in de mavo, deze was vooralsnog voor beide geslachten bestemd.

Vrouwen die in deze generatie vervolgonderwijs hebben gevolgd, kiezen voor sociale studies: de kleuterweek, OVB (Opleiding Verzorgende Beroepen) en de pedagogische academie. Mannen kiezen voor de landbouwschool, de detailhandelsschool en de streekschool.

Jaren negentig

In de jaren negentig is er geen sprake meer van verschil tussen mogelijkheden voor jongens en meiden: *“Als de jongens in onze klas kapper wilden worden dan werd dat geaccepteerd bij wijze van spreken”* (vrouw jaren '90).

Advies/niveau

Jaren vijftig

Voor maar een paar respondenten uit de jaren vijftig heeft advies vanuit de school, door een juf of meester, een rol gespeeld bij hun onderwijskeuze. Bij een mannelijke respondent heeft de meester op de basisschool ervoor gezorgd dat hij eerst nog naar de ambachtsschool ging na de lagere school, in plaats van direct aan het werk: *“Kijk, van lagere school af wou ik dus*

aan het werk, dat was, hè, je wou geld verdienen. En omdat je dus, er waren jongens die kregen wel meer zakcenten, dat had jij niet, dus er was maar één manier om aan geld te komen: om aan het werk te gaan. Er was een leraar, meester Koster, die zei: 'Ja maar, jij moet eigenlijk eerst naar de ambachtsschool'. Die heeft het eigenlijk een beetje doorgedrukt, want ik ben de enige thuis die door heeft geleerd. De rest is allemaal na de lagere school onmiddellijk aan het werk".

Bij een vrouwelijke respondent heeft het advies van de directrice van de huishoudschool erin geresulteerd dat ze haar opleiding daar af kon ronden, in plaats van vroegtijdig te stoppen: *"...toen ging mijn zus trouwen dus toen moest ik de huishouding doen. Dus die laatste maanden wilde mijn vader mij van school halen, maar toen zei de directrice: 'Dat moet u niet doen, je weet niet hoe haar leven verloopt, zij moet eigenlijk wel haar diploma halen, dan kun je toch meer kanten aan'. Dus zodoende. En thuis moest er gewassen worden, en dan ging ik met een weekendtas vol met wasgoed naar school, want daar had je ook strijken, op huishoudelijk gebied, ja alles. Nou dan gingen die andere meisjes mij meehelpen met de was strijken, lakens, slopen en dat nam ik zo weer mee naar huis".*

Naast deze twee respondenten wordt door generatie niet over advies gesproken in de zin van welk niveau de respondent kon gaan doen.

Jaren zeventig

Bij de groep respondenten uit de jaren zeventig speelt dit laatstgenoemde al wel meer mee. Negen van de tien respondenten geeft aan dat er sprake was van een bepaald advies vanuit de school. Wel wordt dit met verschillende voorbeelden weergegeven. Op de vraag waarom een respondent bijvoorbeeld de mavo ging doen wordt gereageerd met: *"Omdat ik dat kon doen"* (vrouw jaren '70).

Een andere vrouw noemt dat het advies vanuit de basisschool was dat ze de mavo kon gaan doen, maar dit was niet wat zij wilde: *"Nee, ik was te lui. Ik was elf toen ik van de basisschool af ging, dus ja"*. Daarom ging deze vrouw naar de huishoudschool in Middelstum. Twee andere respondenten uit deze generatie noemen dat er werd gekeken naar 'wat je lag' op de basisschool. Zo geeft een mannelijke respondent aan: *"Er werd wel advies gegeven ja. Dan ze zeiden van nou, je kind was dan of lts (lagere technische school), die is veel met zijn handen bezig of dat soort dingen"*.

Onder advies wordt in deze generatie ook verstaan wat volgens de meester of juf een goede school was. *"Vanuit de lagere school, werd er ook wel gezegd van nou, Middelstum stond goed aangeschreven, dat beïnvloedde ook wel de keuze hoor, wat je meester zei hè?"* (Vrouw jaren '70).

Zo wordt ook gesproken van vriendjespolitiek tussen de basisscholen in Onderdendam en de mavo in Bedum, omdat de vrouw van de directeur van de mavo uit Onderdendam kwam. Dit wordt door één respondent gesuggereerd, of hier dus echt sprake van is geweest is moeilijk vast te stellen. Wel gingen van de respondenten uit de jaren zeventig vier naar de mavo in Bedum.

Jaren negentig

Uit de jaren negentig spreken respondenten meer over de Cito-toets, maar hoewel deze toets meer wordt genoemd is voor vijf respondenten de uitslag van deze toets echt bepalend geweest bij de keuze voor een middelbare school.

Respondenten spreken vooral over de bepaling van de locatie van de school aan de hand van het aangeraden niveau: *“Dus iemand met een hogere Cito-uitslag die ging naar Groningen en eentje met een minder hogere die ging het eerst in Winsum proberen en ging het goed dan alsnog naar Groningen”* (Vrouw jaren '90).

Advies van de juf of meester wordt binnen deze generatie nauwelijks meer genoemd. Bij respondenten voor wie de Cito-toets niet bepalend was, wordt genoemd dat ze bijvoorbeeld al wisten welke richting ze op wilden, twee mannelijke respondenten wilden bijvoorbeeld naar de lagere landbouwschool zodat ze de boerderij van hun ouders konden overnemen. Daarnaast zijn er twee vrouwelijke respondenten die een lager niveauadvies kregen dan het niveau dat ze daadwerkelijk zijn gaan doen. Een laatste respondent geeft aan dat ze zich niet kan herinneren dat de Cito-toets überhaupt heeft meegespeeld bij het maken van een middelbare schoolkeuze. Over advies vanuit de middelbare school omtrent vervolgonderwijs wordt binnen deze jongste generatie niet gesproken.

Indruk en eigen interesse

Naast de Cito-toets zijn er in de jaren negentig ook andere ontwikkelingen te zien in beweegredenen van respondenten op sociaal-cultureel vlak. Acht respondenten uit deze generatie kijken ook meer naar de eigen interesse. De vraag: ‘Wat vind ik leuk?’ speelt hierbij een steeds grotere rol. Man jaren '90: *“Nee ik ging eigenlijk gewoon met het verstand naar die school want je wilt toch in die agrarische sector wil je verder en je bent al bij een boeren bedrijf zit je, en het vee, de koeien, dat trok in die tijd al zo hard aan, buiten”*.

Slechts twee respondenten uit de jaren zeventig noemen eigen interesse als beweegreden voor de keuze voor een opleiding, door de oudere generaties wordt het niet genoemd.

In de jaren negentig speelt de indruk van de school ook meer mee bij het maken van een keuze. Dit speelt bij oudere generaties geen rol. Er wordt binnen deze jongste generatie ook gesproken over open dagen. Dit is bij de oudere generaties helemaal niet genoemd. Voor drie respondenten uit de jaren negentig heeft een dergelijke open dag de locatie van de middelbare school mede bepaald, en voor één van die drie ook nog de locatie voor vervolgonderwijs. Vrouw jaren '90: *“Ik kwam daar en ik had echt zoiets van nou nee, dat sprak me helemaal niet aan, heel... heel ja, lokalen niet netjes, en nou ik weet niet, dat gaf nou niet echt dat ik denk van nou [...] toen moest ik een keer een gesprek had ik op het Alfa, en toen nou, was het daar allemaal heel netjes en gelijk al wel een beter gevoel”*.

Opvoeding

Ouders spelen binnen alle generaties niet een bepalende rol bij het maken van onderwijskeuzes. Wanneer gesproken wordt over de opvoeding kijken maar vier respondenten uit de oudste generatie hierop terug als streng. In de jaren zeventig zijn dit zes respondenten en in de jaren negentig vier. Een ontwikkeling is daarbij te zien waarbij de opvoeding in de jaren vijftig en zeventig streng wordt gevonden door het beleid van de ouders, en in de jaren negentig door de regels van het geloof.

Klasgenoten en vrienden

Binnen elke generatie is er één respondent die de schoolkeuze van klasgenoten en vrienden laat afhangen. In de jaren vijftig wordt verder door meerdere respondenten aangegeven dat klasgenoten allemaal naar dezelfde scholen gingen: *“...dat was vanzelfsprekend”*, *“...je ging gewoon mee”*, maar het was niet bepalend voor de schoolkeuze. Ook in de jaren zeventig is

het vaak vanzelfsprekend dat in ieder geval een aantal klasgenoten naar dezelfde school ging als de respondent. In de jaren negentig zijn meer respondenten alleen naar een bepaalde middelbare school gaan. Twee jongens die op de vrijgemaakte school zaten in Bedum spreken wel met woorden als: 'iedereen ging' en 'iedereen deed het'.

Sociaaleconomische status

Over invloed van de sociaaleconomische status wordt binnen de drie generaties maar heel weinig gesproken, door de twee jongste generaties zelfs helemaal niet. Bij de oudste generatie wordt het drie keer kort genoemd, maar het lijkt nauwelijks een rol te hebben gespeeld onder de drie Onderdendamse jeugdgeneraties.

Familie-gezin

Alle dertig respondenten noemen dat ze een goede band hadden met hun ouders en broers en zussen tijdens hun jeugd. Wel wordt gesproken over ruzies in de pubertijd met ouders of broers en zussen.

Gezinssituatie

De gezinssituatie heeft voor de respondenten geen invloed gehad op onderwijskeuzes. Respondenten uit grote gezinnen geven niet aan dat ze andere onderwijskeuzes hadden gemaakt wanneer ze uit een kleiner gezin zouden komen. De grootte van het gezin en de plaats van de respondent binnen het gezin lijkt geen invloed te hebben gehad op onderwijskeuzes. Slechts één respondent uit de jaren negentig geeft aan dat haar ouders voor haar broertjes het onderwijs wel hebben bekostigd, en voor haar niet. Dit was omdat haar ouders dachten dat zij – als slimme dochter - er in ieder geval wel zou komen, ongeacht of ze haar opleiding zouden bekostigen of niet.

Opleidingsniveau ouders

Het opleidingsniveau van de ouders wordt niet genoemd als beperking van de respondent om zelf eventueel ook minder te leren. Ouders hebben vaak minder gestudeerd dan de respondent zelf. In de jaren vijftig hebben ouders van respondenten alleen de lagere school afgerond. Drie respondenten van deze generatie zijn hun ouders hierin achterna gegaan.

In de jaren zeventig zijn van vijf respondenten de ouders na de lagere school gestopt. De rest van de ouders heeft allemaal op de middelbare school gezeten. Alle respondenten uit deze generatie hebben minimaal de middelbare school gedaan. Acht respondenten hebben daarna ook nog op het beroepsonderwijs gezeten.

In de jaren negentig heeft één paar ouders alleen de lagere school afgerond, vijf paar ouders hebben de middelbare school afgerond en vier paar ouders hebben ook nog een vervolgopleiding gedaan. Van de jongste generatie is één respondent gestopt na de middelbare school, de rest heeft allemaal na de middelbare school een beroepsopleiding gevolgd.

Respondenten uit zowel de jaren zeventig als negentig hebben veelal een mbo-opleiding gevolgd, slechts drie respondenten uit de twee generaties hebben een hbo-opleiding gevolgd.

4.3.2 Economische factoren

Financiële situatie ouders

Voor drie respondenten uit de oudste generatie heeft de financiële situatie van de ouders een rol gespeeld bij het maken van een keuze voor onderwijs na de lagere school. Twee respondenten gingen vanwege een tekort aan financiële middelen na de lagere school direct aan het werk. Vrouw jaren '50: *“Toen zou ik na de lagere school nog naar Uithuizermeeden naar de huishoudschool. En daar is mijn moeder nog heen geweest, om te bespreken ging je zelf ook niet mee in die tijd, maar dat is niet gelukt. Dat werd te duur”*. Deze vrouw heeft later, toen ze zelf geld verdiende, nog wel de opleiding tot coupeuse gevolgd. Deze opleiding heeft ze zelf bekostigd.

Een andere respondent voor wie de inkomsten van de ouders ook een rol hebben gespeeld geeft aan dat ze niet naar de hbs kon omdat dit te duur was: *“Nou, de schoolmeester vond dat ik een heel goed rapport had die wilde mij graag naar de hbs in Warffum, maar mijn vader had direct gezegd: daar heb ik geen geld voor. Dus zodoende is die keuze gemaakt dat ik op de industrie- en huishoudschool kwam”* (vrouw jaren '50).

Uit de oudste generatie geeft 80 procent aan dat het over het algemeen zuinig leven was: *“Er kon niet veel”*, geven meerdere respondenten aan. Daarnaast wordt ook genoemd dat iedereen minder te besteden had destijds, *“het was normaal”*. Desondanks hebben slechts drie respondenten de invloed van dit aspect op onderwijsmogelijkheden ervaren.

In de jaren zeventig wordt door drie respondenten aangegeven dat het *“wel krap”* was thuis. Een vrouw uit de jaren zeventig geeft aan: *“Ik heb er eigenlijk nooit wat van gemerkt, maar als je het hoort was het elk dubbeltje omdraaien”*. Eén respondent uit deze generatie heeft een studielening afgesloten voor haar beroepsopleiding. De rest noemt dat de financiële situatie geen rol heeft gespeeld bij het maken van onderwijskeuzes.

Uit de jaren negentig geven alle respondenten aan dat de financiële situatie thuis goed was. De vrouwelijke respondent die haar opleidingen zelf heeft bekostigd geeft aan dat ze door haar ouders werd gecompenseerd op een andere manier, ze kreeg bijvoorbeeld een scooter op haar zestiende.

Werk

In tabel 4.3 is te zien op welke leeftijd respondenten per generatie aan het werk gaan. Bij de oudste generatie is de gemiddelde leeftijd 14,7 jaar, een generatie later is er een verschil te zien van bijna drie jaar. Respondenten zijn binnen deze generatie gemiddeld 17,6 wanneer ze aan het werk gaan. Nog een generatie later is dit gemiddelde nog iets opgeschroefd naar 18,5 jaar. De gemiddelde leeftijd waarop respondenten aan het werk gaan is tussen 1950 en 2000 dus gestegen.

Leeftijd → Respondenten ↓	12	14	15	16	17	18	19	20	21	23	Gemiddelde leeftijd
Jaren '50	2	2	2	3	1						14,7
Jaren '70				5	1		2	1	1		17,6
Jaren '90				1	1	4	1	2	1		18,5

Tabel 4.3. Weergave van de leeftijd waarop respondenten gemiddeld aan het werk gaan.

Jaren vijftig

In de jaren vijftig noemen vier respondenten dat ze aan het werk gingen met als reden: geld verdienen. Zo zegt een mannelijke respondent dat hij na de lagere school ook helemaal geen behoefte had aan een vervolg van zijn schoolcarrière: *“Gewoon op de lagere scholen, dan was het gewoon aan het werk na die tijd, nee helemaal geen behoefte aan om verder te leren”*.

Vijf van de vrouwelijke respondenten gingen na afronding van de (industrie- en) huishoudschool en ulo thuis aan het werk. Enkelen hadden hiernaast nog een baantje in de huishouding bij anderen thuis zodat ze toch nog wat geld verdienden. Eén mannelijke respondent ging ook thuis aan het werk en was daarnaast timmerman.

Andere beroepen die door mannen werden uitgeoefend zijn boer, bouwvakker en vrachtwagenchauffeur. Dit waren beroepen die in Onderdendam en omstreken konden worden uitgevoerd. Een aantal vrouwen noemt dat ze naast het werk in de huishouding, ook nog in de supermarkt, een manufacturenwinkel, bij de bakker of op een kantoor hebben gewerkt. Ook dit was allemaal in de omgeving van Onderdendam.

Jaren zeventig

In de jaren zeventig is er een grotere diversiteit in beroepen onder respondenten. Vrouwen zijn pedicure, supermarktmedewerkster, bankmedewerkster of juf. Deze beroepen worden uitgeoefend in omliggende dorpen. Eén vrouw noemt nog op een Rijnschip in Arnhem te hebben gewerkt. Daarvoor zat ze doordeweeks intern en kwam ze in het weekend thuis. Mannen in deze generatie zijn met name boer of chauffeur, één werkt in de horeca en één heeft een eigen grondbezitbedrijf in Onderdendam. Duidelijke redenen om aan het werk te gaan worden in deze generatie niet echt genoemd. Een aantal respondenten noemt dat ze school zat waren, of dat ze aan het werk gingen omdat de opleiding gewoonweg was afgerond.

Jaren negentig

In de jaren negentig worden dezelfde redenen genoemd als in de jaren zeventig om aan het werk te gaan. Daarnaast noemt één respondent dat hij wilde profiteren van werknemersvoordelen, een tweede geeft aan dat hij geld wilde verdienen en een derde wilde zijn werkveld verbreden. Binnen deze generatie worden functies uitgeoefend binnen het loonbedrijf, op een ingenieursbureau, op de boerderij (overname van ouders), op een kinderdagverblijf, in de supermarkt, binnen een magazijn of op de basisschool.

Tussen 1950 en 2000 is een ontwikkeling te zien binnen het werkveld van thuis werken naar werken binnen een bedrijf. Daarnaast is geld verdienen niet meer de belangrijkste reden om aan het werk te gaan, bij de jongste generatie is werken meer een logisch gevolg nadat ze de opleiding hebben afgerond.

Arbeidsmarkt

Onder de jongste generatie zijn respondenten meer gefocust opdat hun opleiding hun financieel ook wat moet opleveren. Ze willen hun kansen op de arbeidsmarkt met hun opleiding vergroten. Onderstaande citaten geven dit weer.

Vrouw jaren '90: *“En nou ja, de laatste week dat ik mijn keuze moest maken zag ik in een foldertje dit staan, en ik denk zo, dat is toch wel veel mooier en economisch ook niet zo kwetsbaar”*.

Vrouw jaren '90: *“Nou ja, dan heb ik ook weer twee diploma's dus dat is ook wel weer lekker eigenlijk [...] ik ben wel liever wat breder opgeleid, vooral in deze tijden”*.

Ook volgen een aantal respondenten uit de jongste generatie een opleiding via het werk. Zo kunnen ze bijvoorbeeld binnen het bedrijf een hogere functie gaan bekleden.

In de jaren zeventig is één respondent die nog een tweede vervolgopleiding volgt om haar kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. In de jaren vijftig speelt deze beweegreden geen rol bij het maken van een onderwijskeuze.

4.3.3 Ruimtelijke factoren

Binding met Noord-Groningen

Respondenten uit de jaren '50 wijden niet erg uit over redenen waarom ze hun woonomgeving waarderen. Een aantal noemt dat het een ons-kent-ons cultuur is die ze waarderen, vrienden en kennissen wonen in de buurt. Ook wordt de partner twee keer als reden genoemd om in Noord-Groningen te blijven.

In de jaren zeventig geven vier respondenten ook de ons-kent-ons cultuur aan: het is vertrouwd. Bovendien spreekt de rust en de ruimte hen aan. Één respondent geeft aan wel weg te willen uit Onderdendam, hij voelt zich minder verbonden met Onderdendam omdat 'zijn slag volk' weg is: *“we voelen ons nu buiten het dorp, als we daarheen kijken (wijst naar centrum) zijn we nog in het dorp maar we missen toch een stukje contact. En je hebt toch heel veel mijn slag volk waar ik altijd bij ben nou dat is het meeste weg of het is er niet meer”*.

In de jaren negentig wordt meer over de aanwezigheid van vrienden en familie in de omgeving gesproken. Vier respondenten geven dit aan. Daarnaast noemen drie respondenten economische redenen om in de omgeving te blijven wonen, de woningprijzen liggen namelijk laag. Nog twee respondenten geven de ons-kent-ons cultuur aan, voor hen is het gewoon bekend en vertrouwd. Daarnaast zijn de vrijheid en de rust factoren die van belang zijn.

Man jaren '90: *“Een beetje rond Onderdendam vond ik wel prima, omdat ik ook wel een beetje al mijn vrienden daar had zitten [...]Jik wou wel heel graag in een dorp wonen. Ja, het dorpsgevoel heeft me altijd heel erg aangesproken. Hoe mensen elkaar altijd helpen als je wat nodig hebt en gezellige buurtbarbecueën, ja dat hele idee is me gewoon heel goed bevallen”*.

Ouders

Ouders van respondenten uit alle drie de generaties komen ook veelal uit Noord-Groningen. Een enkeling komt uit een ander deel van de provincie of omliggende provincies. In de jaren zeventig en negentig komt een heel klein deel (in totaal drie paar) van de ouders uit de meer westelijke of zuidelijke gelegen provincies van Nederland.

Ligging Onderdendam

Jaren vijftig

In de jaren vijftig noemen drie respondenten dat de middelbare school waarop ze hebben gezeten ook de enige in de omgeving was. Voor hen heeft de ligging van Onderdendam in die zin dus wel een rol gespeeld. Daarnaast noemt één respondent dat ze naar de

christelijke ulo in Bedum ging, terwijl ze zelf niet religieus was, het was gewoonweg het dichtste bij. Er was wel een neutrale (niet-religieuze) ulo, maar deze zat in Loppersum, en dat was verder weg: *“Helemaal naar Loppersum was ook nogal wat op de fiets. Je kon hier nog met de bus maar ik mocht nooit met de bus. En Loppersum was helemaal geen bus. Of je moest eerst naar Bedum fietsen en dan met de trein, nou dan was je al in Bedum, kon je net zo goed naar die school gaan, toch? Nou dat vonden mijn ouders ook wel goed”* (vrouw jaren '50).

Voor twee respondenten speelde de ligging geen rol. Een andere reden die nog wordt genoemd is dat voor Bedum werd gekozen omdat Onderdendam tot dezelfde gemeente behoort.

Jaren zeventig

In de jaren zeventig noemen drie respondenten nog dat de scholen waar ze onderwijs hebben gevolgd ook de enige in de omgeving waren, zoals de lagere landbouwschool bijvoorbeeld. Een groot deel (60 procent), noemt dat het gewoonweg het dichtste bij was: *“...iedereen ging gewoon naar de mavo want dat was het dichtste bij in het dorp. In Bedum was dat dan”* (vrouw jaren '70). Voor twee respondenten had de ligging helemaal geen invloed.

Jaren negentig

In de jaren negentig wordt door vier respondenten genoemd dat de afstand tot de school nog een rol speelt. Voor twee jongens was de schoolkeuze gebaseerd opdat het de enige optie was voor het type onderwijs dat ze wilden volgen. Voor de rest van de respondenten speelde het geen rol.

Man jaren '90: *“...als die lagere school zeg maar dan in Groningen had gestaan dan was ik in die tijd al daar heen gegaan”*.

Tussen 1950 en 2000 speelt de ligging van Onderdendam (gelet op bovenstaande resultaten) wel mee bij de keuze voor een onderwijslocatie, maar – op één respondent uit de jaren negentig na – niet bij de keuze voor het type onderwijs. Nadat de respondent het type onderwijs heeft gekozen (mavo, huishoudschool, et cetera) wordt gekeken op welke dichtstbijzijnde onderwijslocatie dit onderwijs gevolgd kan worden.

Vervoer

Alle respondenten geven aan dat ze met de fiets naar de middelbare school gingen. In de jaren vijftig wordt wel gesproken over de mogelijkheid om met de bus te gaan gedurende de strenge wintermaanden. In de jaren zeventig en negentig gaan respondenten wanneer ze een beroepsopleiding volgen meer met de bus, trein, brommer, scooter of auto.

5. Discussie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt toegelicht wat de resultaten in het voorgaande hoofdstuk betekenen in combinatie met de gebruikte literatuur. Bevindingen uit dit onderzoek bevestigen aspecten uit de literatuur maar tonen soms ook geen overeenstemming. Daarnaast worden in dit hoofdstuk aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek. Aan de hand van de discussie volgen in hoofdstuk 6 de conclusies.

5.2 Schoolcarrière

In dit onderzoek is getracht antwoord te geven op de vraag wat van invloed is geweest op de schoolcarrière van drie generaties jongeren uit de tweede helft van de twintigste eeuw. In het voorgaande hoofdstuk zijn de verschillende elementen die voor deze groep respondenten van invloed zijn geweest uitgebreid neergezet.

Een belangrijke ontwikkeling die zowel in de literatuur als in de resultaten van dit onderzoek naar voren komt is dat de schoolcarrière van jongeren gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw steeds langer wordt (tabel 4.2). Aan de hand van de gebruikte literatuur worden hieronder de resultaten bediscussieerd die mogelijk van invloed zijn geweest op deze verlenging van de onderwijsduur.

5.2.1 Studeren belangrijker?

Colijn (1958, in Melis, 2010) geeft aan dat in de jaren vijftig studeren belangrijker wordt omdat bedrijven meer behoefte hebben aan geschoolde arbeidskrachten. Voor respondenten in dit onderzoek lijkt dit echter geen rol te hebben gespeeld. Twee respondenten worden wel door leerkrachten gestimuleerd hun middelbare school af te ronden zodat ze in ieder geval een diploma hebben. Respondenten lijken er zelf daarentegen niet zo bij stil te staan, ze geven niet aan dat ze een middelbare schoolopleiding hebben gevolgd om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Deze trend is onder de respondenten in de jaren zeventig pas in opkomst en speelt onder de respondenten uit de jaren negentig een grotere rol. Mannelijke respondenten uit de jaren vijftig gaan het liefst zo snel mogelijk aan het werk, de afronding van middelbare schoolopleiding doen ze niet overkomen als essentieel. Vrouwelijke respondenten uit deze generatie gaan veelal thuis aan het werk na de lagere of middelbare school.

De resultaten uit dit onderzoek komen dus niet overeen met het onderzoek van Colijn (1958, in Melis, 2010). Hoewel leraren van respondenten de noodzaak van het volgen van een opleiding misschien wel inzagen (zoals bij twee respondenten het geval was), zijn respondenten zich er niet van bewust. In hun werkende leven hebben ze dit ook niet als nadeel ervaren.

5.2.2 Doorstromingsmogelijkheden

De Mammoetwet uit 1968 zou de doorstromingsmogelijkheden tussen het middelbaar onderwijs en vervolgonderwijs hebben verbeterd (Melis, 2010). Binnen dit onderzoek is het gissen of deze wet het verschil in onderwijsduur tussen respondenten uit de jaren vijftig en zeventig heeft bepaald. Mogelijk heeft het er wel toe geleid dat de stap naar vervolgonderwijs een logischer vervolg werd, door respondenten wordt hier echter niet specifiek op in gegaan.

Wat de Mammoetwet ook wilde veroorzaken was dat elke leerling algemeen onderwijs moest kunnen volgen. In de jaren zeventig hebben alle respondenten dit onderwijs gevolgd. De wet had daarbij als doel dat er geen onderscheid tussen verschillende sociaaleconomische achtergronden moest zijn. Door respondenten uit de jaren zeventig en negentig wordt het verschil in sociaaleconomische achtergrond niet genoemd. Uit de jaren vijftig geven een aantal respondenten wel aan dat de hbs (hogere burgerschool) alleen bestemd was voor de rijken. Zelf hebben ze dit echter niet als nadelig ondervonden. Walker en Clark (2010, in Melis, 2010) stellen dat sociale achtergrond en onderwijskeuzes aan elkaar gerelateerd zijn. Afgeleid uit informatie van de respondenten waren binnen de Onderdendamse samenleving niet veel groepen met verschillende sociaaleconomische achtergronden. Het was wel zuinig leven: “maar zo ging het bij iedereen”. Hierdoor kan het verschil in onderwijsmogelijkheden tussen mensen met verschillende sociaaleconomische achtergronden de respondenten ook niet opgevallen zijn, gewoonweg omdat er niet veel mensen met verschillende sociaaleconomische achtergronden waren. Geconcludeerd is het moeilijk vast te stellen of de stelling van Walker en Clark (2010, in Melis, 2010) ook binnen dit onderzoek wordt beaamd.

Wat raakvlak heeft met de sociaaleconomische status is de financiële situatie van de ouders. Voor afname van de interviews was de verwachting dat deze factor een grote rol zou hebben gespeeld onder de twee oudste generaties. Deze verwachting was afgeleid uit het eigen sociale netwerk van de onderzoeker: verhalen van tantes, ooms en opa's en oma's. Na verzameling van de data bleek deze verwachting niet te kloppen. Alleen drie respondenten uit de oudste generatie werden beperkt in hun onderwijsmogelijkheden door gebrek aan financiële middelen van de ouders. Omdat andere respondenten niet werden beperkt in hun onderwijskeuzes door de financiële situatie van de ouders komt dit enigszins overeen met de stelling van Walker en Clark (2010, in Melis, 2010). Ouders die de opleiding van hun kinderen wel konden betalen hadden wellicht een iets hogere sociaaleconomische status. De status zelf als zodanig wordt echter niet in de interviews genoemd.

5.2.3 Mobiliteit

Evers (1982, in Moedt et al., 2010) geeft aan dat jeugd in de jaren zeventig ten opzichte van jeugd in de jaren vijftig meer beschikking heeft over transportmogelijkheden. Binnen dit onderzoek lijkt deze ontwikkeling meer in opkomst te zijn in de jaren negentig, waarbij met name mannelijke respondenten gedurende hun vervolgopleiding de auto of brommer gebruiken om op school te komen.

Respondenten zitten veelal op fietsafstand van hun school, deze afstanden lopen uiteen van 4,5 tot 16 kilometer. Van andere vervoersmiddelen dan de fiets wordt nauwelijks gesproken. De invloed van de toename van transportmogelijkheden in de jaren zeventig is mogelijk onder deze respondenten niet zichtbaar omdat er in deze periode ook een toename van het aantal middelbare scholen in de regio is. Respondenten uit de jaren zeventig hebben de meeste keus uit diverse soorten onderwijs in de buurt in vergelijking met de andere twee generaties (Figuur 2.2 tot en met figuur 2.5; Melis, 2010) en hadden waarschijnlijk ook geen behoefte aan andere manieren van vervoer. De toename van onderwijslocaties in deze periode kan een oorzaak zijn geweest van het groeiend aantal inwoners door de toenemende populariteit van de factoren natuur, rust en ruimte die de regio biedt (Melis, 2011).

5.2.4 Individualisering

Volgens Du Bois-Reymond et al. (1994) en Van Schaïk et al. (2002) zijn jongeren aan het eind van de twintigste eeuw steeds meer individualistisch. Ze houden bij het maken van keuzes steeds minder rekening met hun ouders of de pastoor of dominee. Sekse en sociaaleconomische achtergrond dienen niet meer als bepalende factoren voor het (kunnen) volgen van onderwijs. De individualiteit hangt samen met de vergrootte *agency* van respondenten uit de jongste generatie. Hun capaciteit om zelf keuzes te maken is groter dan bij oudere generaties. Dit hangt samen met onderstaande factoren.

Religie

De oudste generatie, afgeleid uit de Code Matrix Browser (figuur 4.1), praat het meest over religie. Het verschil hierin is echter niet ontzettend groot in vergelijking met de andere generaties. Van alle dertig zijn de meeste respondenten met een bepaald geloof opgevoed. Hoewel Van Schaïk et al. (2002) aangeven dat er tussen 1947 en 1971 een toename van het aantal niet-kerkelijken is binnen de gemeente Bedum, geldt dit niet voor deze onderzoeksgroep. Het geloof neemt binnen de jongste generatie een andere vorm aan dan bij de oudste generatie, de invloed van het geloof op onderwijskeuzes neemt daarbij af.

Du Bois-Reymond et al. (1994) suggereren dat jongeren aan het eind van de twintigste eeuw steeds minder rekening houden met hun ouders en de pastoor of dominee bij het maken van onderwijskeuzes. Door de dertig respondenten in dit onderzoek wordt aangegeven dat hun ouders überhaupt weinig invloed hebben gehad op onderwijskeuzes. Enkele respondenten geven aan dat het meeste wel in overleg ging met hun ouders. Daarnaast heeft niet zozeer de dominee of pastoor invloed gehad op onderwijskeuzes onder deze respondenten, maar meer de geloofsovertuiging van de respondent in het algemeen.

Bij de jongste generatie speelt het geloof een kleinere rol dan bij de oudste generatie. Zo beïnvloedt de religie onder respondenten uit de jaren vijftig het hele sociale leven, zo ook zijn of haar onderwijskeuzes. In de jaren zeventig is de verzuiling minder terug te zien in het hele sociale leven van de respondent, wel bepaalt het geloof nog grotendeels naar welke middelbare school hij of zij gaat. Bij de keuze voor vervolgonderwijs heeft het nauwelijks invloed. Uit de jaren negentig kiezen nog slechts drie respondenten hun middelbare school aan de hand van hun religie. Deze ontwikkeling kan in verband worden gebracht met de bovenstaande individualisering van jongeren waarbij ze meer kiezen op basis van wat ze zelf willen in plaats van aan de hand van hun geloof. In die zin komen de resultaten overeen met wat Du Bois-Reymond et al. (1994) in bovenstaande alinea aanvoeren.

Gender

Een code die opvallend is omdat deze juist door alle drie de generaties ongeveer evenveel wordt gesproken (zie figuur 4.1) is 'Gender'. Een groot verschil is dat in de jaren vijftig de mogelijkheden voor jongens en meiden nog heel verschillend zijn op onderwijsgebied, terwijl in de jaren negentig dit totaal geen rol meer speelt. Onder respondenten uit de jaren vijftig en zeventig bepaalt het geslacht het type onderwijs dat de respondent volgt, terwijl onder respondenten uit de jaren negentig dit geen rol meer speelt.

Uit de jaren vijftig geven twee respondenten aan dat vrouwen sterk benadeeld werden in het volgen van onderwijs na de lagere school. Ze mochten niet naar de stad Groningen (waar wel het meeste onderwijs onder deze generatie werd gevolgd) want dat was veel te onbekend. Daarnaast werd een opleiding voor meisjes onnodig gevonden omdat ze toch zouden trouwen en dan 'thuis kwamen te zitten'. Hoewel deze benadeling van vrouwen wel

is genoemd door twee respondenten wordt het niet bevestigd door de resultaten uit dit onderzoek. De meeste vrouwelijke respondenten uit de oudste generatie hebben gewoon middelbaar onderwijs gevolgd.

Du Bois-Reymond et al. (2002) stellen dat jongeren aan het eind van de twintigste eeuw niet meer zo gemakkelijk kunnen zeggen dat zij graag hadden willen studeren maar dat dit door hun sekse niet mogelijk was. In dit onderzoek heeft sekse onder alle generaties echter niet tot gevolg gehad dat ze geen onderwijs hebben kunnen volgen. Wel werd onder respondenten uit de jaren vijftig en zeventig het type onderwijs door hun sekse bepaald.

Klasgenoten

Respondenten uit de jaren negentig geven vaker aan alleen naar een nieuwe middelbare school te gaan, terwijl binnen oudere generaties veelal wel klasgenoten meedingen. Of dit te maken heeft met de individualisering van jongeren of met de afname van het aantal leerlingen op de basisschool is moeilijk te zeggen. Waarschijnlijk heeft het wel een rol gespeeld aangezien jongeren uit deze generatie soms met slechts drie tot zes leerlingen in groep acht zaten. Twee respondenten uit de jongste generatie zaten op een grotere basisschool met een groep acht van ongeveer dertig leerlingen, zij geven aan wel met een grote groep klasgenoten naar de middelbare school te zijn gaan.

In het algemeen geven weinig respondenten binnen de drie generaties aan dat de keus van klasgenoten bepalend is geweest voor hun schoolkeuze. Dit was meer een vanzelfsprekendheid die tussen de jaren zeventig en negentig van de twintigste eeuw afnam.

Advies

Het advies vanuit de school is door de jaren heen veranderd van advies van leerkracht naar advies van de Cito-toets. Wanneer in de jaren vijftig en zeventig advies door een leerkracht werd gegeven hechtten respondenten of ouders van respondenten hier veel waarde aan. Dit is minder bij respondenten uit de jaren negentig. Deze respondenten krijgen advies op basis van de Cito-toets, maar deze heeft voor weinig respondenten echt een doorslaggevende rol bij de keuze voor een middelbare school. Ze kijken meer naar in welke school en welk type onderwijs ze geïnteresseerd zijn. Wellicht is dit ook een gevolg van de individualisering.

Traces

Een model dat gekoppeld kan worden aan de toenemende individualisatie in relatie tot eerdergenoemde facetten als religie en gender is het model van Anderson (zie figuur 5.1).

Table 5.1 Defining traces

'Natural' traces	↔	'Normal' traces	↔	'Novel' traces
Doxa		Orthodox		Unorthodox
Essential		Popular		Different from the 'norm'
The only way to be		Mainstream		'Other' than expected
Everyone		Us		Them
Conforming		Appropriate		Inappropriate
In place		In place		Out of place
Common sense		Conventional		Controversial
Natural		Clean		Polluting
True		Right		Wrong
Ordinary		Good		Evil

Figuur 5.1. Traces (Anderson 2010, p.57).

Moedt et al. hebben in 2010 ook een studie gedaan in het verlengde van Melis' onderzoek. Dit betrof keuzegedrag van jongeren in Usquert, waarbij dezelfde onderzoeksgroep en – methode is gebruikt als bij dit onderzoek. In hun resultatensectie hanteren Moedt et al.(2010) ditzelfde model. Uit hun onderzoek bleek dat de sociaaleconomische status onder respondenten een bepalende factor is geweest voor de keuzes die ze maakten in de jaren vijftig en zeventig. Keuzes gebaseerd op deze factor werden door respondenten in de jaren vijftig gezien als een *natural trace*, in de jaren zeventig als een *normal trace* en in de jaren negentig als een *novel trace*.

Binnen dit onderzoek is dezelfde ontwikkeling te zien, maar niet met de sociaaleconomische status als bepalende factor. Onder respondenten uit de jaren vijftig werden onderwijskeuzes met name gebaseerd op religie en geslacht. Dit werd gezien *natural trace*: 'dat ging gewoon zo' en 'daar dacht je niet bij na' zijn passende reacties hierop die door veel respondenten werden gegeven. De enorme invloed van religie en sekse werd algemeen geaccepteerd.

Onder de meerderheid van respondenten uit de jaren zeventig werden onderwijskeuzes nog gebaseerd op religie en geslacht, maar het was niet meer een vanzelfsprekendheid. Hierbij is de overgang van een *natural* naar een *normal trace* te zien.

In de jaren negentig zijn onderwijskeuzes in veel mindere mate op religie gebaseerd. Van keuzes op basis van geslacht is helemaal geen sprake meer. Wanneer keuzes nog wel gebaseerd zouden zijn op geloof en met name geslacht zou dit ook gezien worden als achterhaald en afwijkend, in die zin kan het gezien worden als een *novel trace*. Het geloof kan de schoolkeuze van respondenten uit deze generatie nog wel mede bepalen, maar het gaat onder deze jongste generatie vooral om dat de respondent een opleiding kiest die hij of zij leuk vindt. De eigen interesse speelt een grotere rol, en de respondent kiest meer voor de school waar hij of zij een goede indruk van heeft. Dit hangt weer samen met de individualisering, waarbij respondenten geen onderwijskeuzes maken aan de hand van de geloofsovertuiging of sekse waar ze 'bij horen'.

Dezelfde overgang als in het onderzoek van Moedt et al.(2010), is dus ook te zien in dit onderzoek. Het zou voor vervolgonderzoek interessant kunnen zijn om deze *traces* aan nog meer factoren binnen dezelfde drie generaties te koppelen. Misschien is de ontwikkeling wel op veel meer vlakken terug te vinden.

5.2.5 Identiteit scholen

Melis' kijkt met haar onderzoek naar de perceptie van lokale actoren van regionale identiteit in Noord-Groningen. Uit onderzoek van Melis (2010) bleek dat scholen in Noord-Groningen niet zozeer een regionale identiteit hadden, maar meer een lokale identiteit. De lokale identiteit van Onderdendam uitgedrukt in haar kleinschaligheid en type inwoners heeft voor twee respondenten uit zowel de jaren zeventig als negentig nog een rol gespeeld bij de keuze voor secundair onderwijs. Dit onderwijs was gelegen in een soortgelijke setting. Andere respondenten kozen meer aan de hand van wat het dichtste bij lag. De lokale identiteit van scholen heeft, gebaseerd op de resultaten van dit onderzoek, niet veel invloed uitgeoefend op de onderwijskeus van respondenten.

5.3 Onderzoeksgroep

5.3.1 Geloofsovertuiging

Binnen dit onderzoek is geprobeerd een zo groot mogelijke variatie binnen de groep respondenten te creëren. Wegens gebrek aan tijd en mogelijkheden is het niet gelukt evenveel mensen van bepaalde geloofsovertuigingen te vinden. Dit heeft tot gevolg gehad dat respondenten binnen dit onderzoek veelal gereformeerd zijn. Voor vervolgonderzoek kan het wellicht interessant zijn om te kijken of er nog verschil zit in onderwijskeuzes tussen jongeren op basis van religie.

5.3.2 Noord-Groningers

Respondenten in dit onderzoek zijn allemaal in Noord-Groningen blijven wonen. Ze zijn niet weggetrokken door de gevolgen van de krimp, iets wist hun hiervan te weerhouden. In het rapport *Bedreigd Bestaan* uit 1959 werd mensen toegeroepen dat ze zich meer op de bredere regio moesten concentreren omdat voorzieningen in eigen dorp zouden verdwijnen. Dit hebben respondenten ter harte genomen betreft het gevolgde onderwijs dat ze niet in eigen woonplaats konden volgen. Respondenten waarderen hun woonomgeving en nemen daarbij de gevolgen van de krimp voor lief. Dat ze voor hun boodschappen in een dorp verderop moeten zijn is normaal. Interessant voor vervolgonderzoek zou zijn om juist die mensen op te sporen die zijn weggetrokken uit de regio. Mogelijk zijn hun onderwijskeuzes op heel andere beweegredenen gebaseerd dan bij de respondenten uit dit onderzoek.

5.3.3 Beroepsonderwijs

Wat opvalt binnen de resultaten is dat geen enkele respondent een wetenschappelijke opleiding heeft gevolgd. Het overgrote deel dat een vervolgopleiding heeft gevolgd is naar het middelbaar beroepsonderwijs gegaan. Met hun afgeronde opleidingen zijn de meeste respondenten tevreden. Met name de oudste twee generaties plaatsen het ook in de context van 'hoe het toen was'. Het zou interessant zijn om het opleidingsniveau van jongeren uit verschillende dorpen (al dan niet in krimpregio's) met elkaar te vergelijken en te kijken of er veel gelijkenissen te zien zijn. Daarnaast zou een vergelijking met jeugd uit de stad ook interessant zijn.

6. Conclusies

6.1 Inleiding

In dit onderzoek is getracht antwoord te geven op de vraag welke sociaal-culturele, economische en ruimtelijke factoren van invloed zijn geweest op de schoolcarrière van drie generaties jongeren uit de tweede helft van de twintigste eeuw, woonachtig in een krimpgebied: Noord-Groningen. Gericht op de verschillende factoren geeft dit hoofdstuk de conclusies weer.

6.2 Sociaal-culturele factoren

Met name sociaal-culturele factoren zijn van invloed geweest op de schoolcarrière van jongeren. Hierin is de belangrijkste conclusie dat jongeren uit de jaren negentig veel meer individualistisch zijn. De invloed van religie, gender en advies vanuit de school laten allemaal een afname zien. Respondenten uit de jongste generatie kiezen hun onderwijs en onderwijslocatie niet meer aan de hand van hun geloofsovertuiging of geslacht maar aan de hand van wat ze zelf interessant vinden. De sociaaleconomische status en de sociale omgeving (familie, vrienden, klasgenoten) van de respondent hebben over de gehele periode geen bepalende rol gespeeld bij het maken van onderwijskeuzes.

6.3 Economische factoren

Hoewel respondenten uit de oudste generatie met name economische beweegredenen geven om aan het werk te gaan en te stoppen met school, zijn onder de jongste generatie juist respondenten die op grond van economische drijfveren hun opleidingskeuze maken en verder studeren. Door respondenten uit deze laatstgenoemde generatie wordt meer nagedacht over wat hun de beste kansen op de arbeidsmarkt biedt. Daarnaast ontstaat voor steeds meer respondenten de mogelijkheid om een opleiding via het werk te volgen. De financiële situatie van de ouders heeft alleen een kleine rol gespeeld onder enkele respondenten uit de oudste generatie.

6.4 Ruimtelijke factoren

Het aanbod van scholen in de omgeving was in de ogen van de respondenten uit dit onderzoek toereikend genoeg. Ze hebben geen last ondervonden aan een tekort aan onderwijsmogelijkheden. De leefbaarheid van het gebied heeft het voor hen dus niet beïnvloed en daarnaast heeft het respondenten ook niet in hun persoonlijke ontwikkeling beperkt. Afstanden tot scholen waren goed te doen, deze konden per fiets worden afgelegd en werden niet als een beperking ervaren. Respondenten kozen vaak de dichtstbijzijnde school, maar wel met het type onderwijs dat zij wilden volgen. Ruimtelijke factoren hebben onder deze onderzoeksgroep dus geen bepalende rol gespeeld.

6.5 Algemene ontwikkelingen tussen 1950-2000

Studeren wordt gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw onder deze onderzoeksgroep steeds belangrijker. Een belangrijke bevinding in dit onderzoek is dan ook dat jongeren tussen 1950 en 2000 steeds langer onderwijs volgen. Als logisch gevolg gaat ook de leeftijd dat ze beginnen met werken omhoog.

7. Referenties

7.1 Literatuur

Anderson, J. (2010). *Understanding cultural geography: places and traces*. New York: Routledge.

Bax, E.H. (1988). *Modernization and Cleavage in Dutch Society. A study of Long Term Economic and Social Change*. Groningen: Universiteitsdrukkerij.

Boekholt, P. T. F. M. & E. P. de Booy. (1987). *Geschiedenis van de School in Nederland. Vanaf de Middeleeuwen tot aan de Huidige Tijd*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Bois-Reymond, M. Du, Peters, E. & Ravesloot, J. (1994). *Keuzeprocessen van jongeren*. Den Haag: VUGA Uitgeverij.

Borgman, G. (2010). *Population decline in the Netherlands*. Den Haag: Ministerie van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer.

Bos, M., Brakema, A., Heer, J. de, Kremer, P. & Lutjeboer, J. (2001). *Onderdendam 200 jaar leven met het nut*. Bedum: Profiel.

Bouman, P.J. (1959). *Bedreigd Bestaan. De sociale, economische en culturele situatie in Noord-Groningen*. Groningen: Niemeijer.

Bushin, N., Ansell, N., Adriansen, H.K., Lähteenmaa, J. & Panelli, R. (2007). Reflecting on Contexts and Identities for Young Rural Lives. In R. Panelli, S. Punch & E. Robson (Red.), *Global perspectives on rural childhood and youth: young rural lives* (pp. 69-80). New York: Routledge.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2003). *Gemeente op maat 2002, Bedum*. Voorburg: CBS.

Colijn, J.(1958). Island in the Sun? Over de Betekenis van het Dorp. *Sociologisch Bulletin* 12(3), 106-125.

Dodde, N.L. (1983). *Het Nederlandse Onderwijs Verandert: Ontwikkelingen Sinds 1800*. Muiderberg: Dick Coutinho.

Dijkstra, H.J. (Jaartal onbekend). *Ons Schou! 100 jaar Christelijk Onderwijs in Onderdendam 1897-1997*. Onderdendam: Drukkerij Drupon Onderdendam.

Evers, G.H.M. & Veen, A. van der (1982). *Interprovinciale pendel en regionale arbeidsmarkt: Nederland in de jaren zeventig*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Groot, J.P. (1972). *Kleine Plattelandskernen in de Nederlandse Samenleving. Schaalvergroting en Dorpsbinding*. Wageningen: Veenman.

Groot, J.P. & Groot. M.E. de (1976). *De kleine dorpen in Groningen*. Wageningen: Vakgroep Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool.

Hennink, M, Hutter, I. & Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. Londen: SAGE Publications.

Holterman, A.E. (2012). Onderdendammers gezocht!. *Nijsjoagertje, het maandelijks nieuwsblad voor Onderdendam en omstreken*, 03-2012.

Janssen, U., Lammerts, R. & Petit, C. (1999). *Leefbaarheid op het platteland: sociale en culturele ontwikkelingen op het platteland over de periode 1989-1998*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Kendall, L. (2008). The conduct of qualitative interview: Research questions, methodological issues, and researching online. In J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear & D. Leu (Eds.), *Handbook of research on new literacies* (pp. 133-149). New York: Lawrence Erlbaum Associates.

Kruize, R., Kuipers, H. & Zanden, M. van (2010). *De veranderende positie van plattelandsvrouwen in de afgelopen 50 jaar*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

McGrath, B. (2001). "A problem of resources": defining rural youth encounters in education, work & housing. *Journal of Rural Studies*, 17(4), 481-495.

Melis, K.G. (2010). *Changing rural societies: a case study of rural youth in North Groningen, the Netherlands, 1950s–1990s*. Conferentie paper, European Social Science History Conference Ghent. Verkregen via K.G. Melis.

Melis, K.G. (2010). *Secondary education and its impact on the perceived livability and regional identity: a case study of North-Groningen, 1945-1985*. Conferentie paper, Rural History Conference Brighton. Verkregen via K.G. Melis.

Melis, K.G. (2011). Participatie als oplossing voor krimp. *Rooilijn*, 44(5), 340-345.

Moedt, F. Veenstra, M. Wobben, D. (2010). *Keuzegedrag van jongeren in Usquert*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Panelli, R. (2002). 'Young Rural Lives: Strategies Beyond Diversity'. *Journal of Rural Studies*, 18(2), 113-122.

Ritchie, D.A. (2003). *Doing Oral History: a practical guide*. 2e Editie. New York: Oxford University Press.

Schaïk, R. Van, Collenteur, G. & Valk, A. de (2002). *Onder vele torens: een geschiedenis van de gemeente Bedum*. Bedum: Profiel.

Walker, M. en Clark, G. (2010). Parental choice and rural primary school: lifestyle, locality and loyalty. *Journal of Rural Studies*, 26(3), 209-320.

Weeks, J.R. (2005). *Population. An Introduction to Concepts and Issues*. 9e Editie. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.

7.2 Websites

Brakema, A. *Geschiedenis*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 09-07-2012 via www.onderdendam.com.

Brakema, A. *Oude foto's Onderdendam*. Geraadpleegd op 09-07-2012 via www.aartbrakema.nl.

De Volkskrant. *Eén op de drie winkels Delfzijl moet weg*. Geraadpleegd op 01-08-2012 via www.volkskrant.nl (zoekterm 'bevolkingskrimp'). Amsterdam: De Volkskrant BV.

De Volkskrant. *Minder banen voor de basisschool*. Geraadpleegd op 01-08-2012 via www.volkskrant.nl (zoekterm 'bevolkingskrimp'). Amsterdam: De Volkskrant BV.

Gemeente Bedum. *Onderdendam*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 09-07-2012 via www.bedum.nl. Bedum: Gemeente Bedum.

Google Maps. Geraadpleegd op verschillende data tussen 20-06-2012 en 09-07-2012 via www.maps.google.nl.

Historische Vereniging Gemeente Bedum. *Zo as t was*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 09-07-2012 via www.zoastwas.nl. Bedum: Historische Vereniging Gemeente Bedum.

Melis, K.G. *Een bedreigd bestaan in Noord-Groningen? De percepties van lokale actoren over leefbaarheid en regionale identiteit: een casestudie Noord-Groningen in de tweede helft van de twintigste eeuw*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 09-07-2012 via www.rug.nl/staff/k.g.melis. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Melis, K.G. *Publicaties van K.G. (Korrie) Melis*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 25-08-2012 via <http://www.rug.nl/staff/k.g.melis>. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Melis, K.G. *Symposium krimp, Presentatie Korrie Melis*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 15-07-2012 en 20-08-2012 via www.bedreigdbestaan.nl/activiteiten/het-symposium/. Groningen: Stichting Bedreigd Bestaan.

Provincie Groningen. *Oproep Onderdendammers*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 01-03-2012 via www.hetverhaalvangroningen.nl. Groningen: Provincie Groningen.

Schoolbank. *De Kleine Wereld*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-04-2012 en 10-05-2012 via www.schoolbank.nl.

Stichting Bedreigd Bestaan. *Bedreigd bestaan Noord Groningen*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-12-2011 en 09-07-2012 via www.bedreigdbestaan.nl. Groningen: Stichting Bedreigd Bestaan.

Trouw. *Als de school maar open blijft*. Geraadpleegd op 01-08-2012 via www.trouw.nl (zoekterm 'bevolkingskrimp'). Amsterdam: Trouw BV.

Trouw. *Ontworteld na gedwongen verhuizing*. Geraadpleegd op 01-08-2012 via www.trouw.nl (zoekterm 'bevolkingskrimp'). Amsterdam: Trouw BV.

Wikipedia. *Mammoetwet*. Geraadpleegd op verschillende data tussen 01-05-2012 en 09-07-2012 via www.wikipedia.org/wiki/Mammoetwet.

8. Bijlagen

I. Interviewvragen

Opening

Doel van het onderzoek: Kijken naar de ontwikkeling van keuzegedrag van jongeren op het gebied van onderwijs in de tweede helft van de 20ste eeuw.

Gegevens kunnen anoniem blijven wanneer dit gewenst is.

Algemeen

Naam:

Geslacht: m / v

Geboortjaar:

Opleidingsniveau:

Werk:

Burgerlijke staat:

Kinderen:

Jaren '50/ Jaren '70/ Jaren '90

Gezinssituatie

1. Hoe was uw gezinssituatie vroeger?
2. Hebt u broers en zussen? Zo ja, hoeveel leeftijdsverschil zat er tussen u en uw broers/zussen?
3. Wat voor band had u met uw ouders?
4. Wat voor band had u met uw broers/ zussen?
5. Hoe kijkt u terug op uw opvoeding? (Streng/vrij)
6. Gaven uw ouders u de ruimte om uw eigen keuzes te mogen maken?

Schoolloopbaan

7. Hoe ziet uw schoolcarrière eruit?
8. Hoe kijkt u hierop terug? Vond u de scholen leuk? Zou u er nu weer voor kiezen?

Werk

9. Op welke leeftijd ging u aan het werk?
10. Waar werkte u?
11. Wat hield uw functie in?
12. Hoe bent u er terecht gekomen?
13. Wat vond u hiervan?
14. Wat wilde u vroeger altijd worden?
15. Bent u tevreden met wat u nu doet en de weg die u hiervoor heeft afgelegd?

Sociaaleconomische achtergrond

16. Hoe woonden jullie vroeger?
17. Wat voor werk deden uw ouders?
18. Hoe zijn ze bij dit werk gekomen?
19. Hebben uw ouders na de basisschool vervolgonderwijs gevolgd?

20. Hoe was de financiële situatie thuis?
21. Wat voor invloed heeft dit gehad op uw eventuele vervolgonderwijs?

Geografische ligging

22. Hebt u altijd in Onderdendam gewoond?
23. Waar komen uw ouders vandaan?
24. Wat voor invloed had de ligging van uw woonplaats (Onderdendam) op de keuze voor wel/geen vervolgonderwijs?

Religie

25. Met welk geloof bent u opgevoed?
26. Hoe uitte zich dat in het dagelijks leven? Ging u wekelijks naar de kerk? Zo ja, waar?
27. Wat voor invloed had uw geloof op de keuzes die u maakte?
28. Werd de keuze voor verenigingen, scholen en dergelijke gebaseerd op de religie?
29. Wat voor invloed heeft uw geloof gehad op de keuze voor wel/geen middelbaar onderwijs?
30. Wat voor invloed heeft uw geloof gehad bij de keuze voor een specifieke school?

Sociale kringen

31. Welke keuzes maakten uw klasgenoten na de basisschool?
32. Wat voor invloed had dit op uw keuze?
33. Welke keuzes maakten uw vrienden na de basisschool?
34. Wat voor invloed had dit op uw keuze?
35. Welke rol speelde de Cito-toets bij het maken van uw onderwijskeuze na de basisschool?

Boek (Dijkstra, jaartal onbekend)

- Praten over foto, wat is er gebeurd met anderen?

Geslacht

36. Was er verschil in mogelijkheden voor jongens en meiden toen u jong was?
37. Hoe merkte u dit? (vrienden/ klasgenoten/ broers/ zussen)
38. Wat voor invloed had dit op uw keuze voor (wel/geen) vervolgonderwijs?

Afsluiting

- Kent u misschien nog meer mensen die in Onderdendam op de basisschool hebben gezeten en zouden willen meewerken aan mijn onderzoek?
- Zou ik u mogen bellen wanneer er nog meer vragen in me opkomen? (Eventueel vragen naar mobiel nummer)
- Mailadres.

- Bedankt voor uw medewerking!

II. Oproep Nijsjoagertje maart 2012

minder dan de jaren daarvoor, lijkt het wel. Een maisperceel aan de Kardingemaar, jaren in gebruik, is inmiddels grasland. Nu huist er één kievitspaartje, vorig jaar een stuk of vier, vijf. De futen in het Boterdiep zijn ook er weer. Drie paren heb ik al gezien. Al één keer heb ik futen zien baltsen in het stuk richting Fraamklap. Maar voor zover ik weet wordt er nog niet hard gewerkt aan het maken van een nest. Ik zie

kroon bestaand uit eindelijk veel kleine, smalle bloemblaadjes. Net als het speenkruid wordt het plantje maar 20 centimeter hoog. Maar anders dan het speenkruid dat eerst grote pollen halfronde blaadjes vormt, krijgt het klein hoefblad pas bladen na de bloei van de bloemen. Het wordt daarom ook wel een naaktbloeiër genoemd. De Latijnse naam *Tussilago* betekent

Speenkruid, halfopen.

nog weinig futen met nestmateriaal slepen.

Tenslotte, er is natuurlijk nog een andere manier om het begin van de lente te registreren: het verschijnen van de eerste wilde berrplanten. Het meest bekend is natuurlijk het speenkruid (*Ranunculus ficaria*). Hele pollen met kleine gele bloemetjes. Iedere bloemkroon heeft acht bloemblaadjes. Op het midden van de dag staan de bloemetjes wijd open. 's Avonds sluiten ze zich weer. Die bloempollen zie je vaak voor het eerst bloeien op slootranden die naar het zuiden gericht zijn. Minder bekend is het klein hoefblad (*Tussilago farfara*). Ook geel van kleur. Een bloem-

overigens hoest verdrievend. Het was het beste kruid dat de apotheker vroeger had tegen long-aandoeningen. Sieb Klaas Iwema maakte van beide planten een foto.

Dit is het einde van het verschijningsjaar. Volgend jaar, dat is dus komende maand april, gaan we weer driftig verder en zijn alle berichten over de natuur van ieders kant weer van harte welkom bij:

Kees Willemen
Bedumerweg 48
9959 PH
Onderdendam
Tel.050-3049464
Mobiel: 06-18849215
E-mail:
c.j.a.j.m.willemen@hetnet.nl

Onderdendammers gezocht!

Verzoek aan medewerking voor afstudeeronderzoek.

Van Anne Holterman kwam het volgende verzoek binnen op het secretariaat van het VDO: "Als laatstejaars- student in Groningen ben ik bezig met mijn afstudeeronderzoek. Dit onderzoek gaat over mensen uit Onderdendam die in de jaren '50, '70 en '90 van de twintigste eeuw hun jaren op de basisschool erop hadden zitten en de keuze moesten over (eventueel) vervolgonderwijs. Gingen ze naar de middelbare school? En zo ja, waar en waarom daar? Of gingen ze aan het werk, en waarom? Hierover zou ik de betreffen-

de mensen graag willen interviewen. Op deze manier wil ik kijken of er verandering is te zien in de persoonlijke keuzes binnen het onderwijs door de jaren heen, en of er verschil tussen mannen en vrouwen is. "

Voor alle duidelijkheid bij dit soort onderzoeken wordt altijd zeer veel aandacht besteed aan de privacyvoorschriften. Zijn er Onderdendammers die aan dit ongetwijfeld zeer nuttige onderzoek zouden willen meedoen .Of kennen zij mensen die uitermate geschikt hiervoor zou zijn? Neem dan contact op met Anne Holterman via de mail:

a.holterman@live.nl

Kees Willemen

Harry's
Chocolaterie

Cacaotruffels   Choco-nootmelange
Adochaatereme   Kokosbonbons

Per ons €3.00

Bestel nu Truffels
Voor de Paasdagen
Per ons €3.00
2 ons voor €5.00

Harry van den Berg
Stadsweg12

III. Overzicht respondenten

Van de basisschool	Man/ Vrouw	Geloofsovertuiging	Basisschool	Opleidingsniveau
Jaren vijftig				
1948	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Is
1948	Vrouw	Hervormd	Openbare	Hhs
1948	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Ls, C
1948	Man	Gereformeerd	Christelijke	Ls
1948	Man	Gereformeerd	Christelijke	Lls
1950	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Ihhs
1950	Vrouw	Hervormd	Openbare	Ihhs
1954	Vrouw	-	Openbare	Ls
1954	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Ls
1957	Man	Hervormd	Openbare	As
Jaren zeventig				
1968	Vrouw	-	Openbare	Mbo
1970	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mls
1971	Vrouw	Hervormd	Christelijke	Mavo
1971	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Hbo
1971	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1972	Man	Gereformeerd	Christelijke	Lbo
1972	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1973	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1976	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1979	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
Jaren negentig				
1989	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1989	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1989	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Lbo
1991	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Hbo +
1994	Man	Vrijgemaakt gereformeerd	Vrijgemaakte	Hbo
1995	Man	Gereformeerd	Christelijke	Mbo
1996	Man	Vrijgemaakt gereformeerd	Vrijgemaakte	Mbo
1996	Man	-	Openbare	Mbo
2000	Vrouw	Hervormd	Christelijke	Mbo
2001	Vrouw	Gereformeerd	Christelijke	Mbo

Afkortingen	
As	Ambachtsschool
C	Opleiding tot Coupeuse
Ihhs	Industrie- en huishoudsschool
Is	Industrieschool
Lbo	Lager beroepsonderwijs
Lls	Lagere landbouwschool
Ls	Lagere school
Mavo	Middelbaar algemeen voortgezet onderwijs
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
Mls	Middelbare landbouwschool
Hbo	Hoger beroepsonderwijs

IV. Voorbeeld transcriptie interview

Man jaren '90

Geboortedatum: 11-11-1982

Opleidingsniveau: Havo

Vervolgopleiding: Mbo, en daarna in de avonduren Hbo modules

Werk: Projecttechnicus bij een ingenieursbureau, bodemonderzoek

Burgerlijke staat: Net getrouwd, sinds 3 maand.

Kinderen: Geen kinderen

Geloof: Gereformeerd vrijgemaakt

Basisschool: Schilderschool Bedum

Duur: 00:50:38

I: Hoe was je gezinssituatie vroeger?

R: Ik kom uit een heel groot gezin van zeven kinderen, ik was de een na oudste. Ik heb een oudere zus en nog twee jongere broertjes en drie jongere zusjes.

I: En zit er veel leeftijdsverschil tussen?

R: Nee er zit bij ons allemaal twee jaar tussen, de oudste is 32, ik word dit jaar 30 enzovoorts. De jongste wordt dus binnenkort 20. Dus dat is allemaal heel dicht op elkaar, heel gezellig.

I: En hoe was de situatie vroeger thuis met zoveel?

R: Uhm, nou als je tussen de 5 en de 10 jaar bent heb je altijd ruzie op die leeftijd, en als je dan de 12 gepasseerd bent word je ook wat ouder en dan is het alleen maar leuk. En ik kan met iedereen nog steeds heel goed. Met de zusjes ga je soms samen op vakantie en met je broertje ga je samen kaarten, er is altijd wat te beleven en iedereen kan heel goed met elkaar en doordat je zo'n groot gezin hebt dan wordt het huis ook platgelopen door alle vrienden en vriendinnen dus het is een beetje een groot sociaal netwerk, heel gezellig.

I: En hoe was de band met je ouders?

R: Ja goed, dat zit wel goed.

I: En vroeger ook altijd wel?

R: Ja toen ook, er was altijd wel eens wat maar ik had nooit echt knallende ruzie dat ik van huis liep of zo zeg maar. Tuurlijk iedereen is puber geweest en dan trap je ook altijd overal tegenaan.

I: Maar je was niet heel lastig of zo?

R: Jawel, ja ik was heel lastig (lacht). Nee dat viel eigenlijk wel mee.

I: En hoe kijk je terug op je opvoeding?

R: Mijn opvoeding, ik denk dat ik een goede opvoeding heb gehad. In het begin vind je het zelf wel wat streng. Ik ben ook christelijk opgevoed en in die zin is het vaak, nou dan had je soms het idee dat je minder mocht als dat andere mensen mochten maar wel hele rechtvaardige opvoeding gehad. Ja, in het begin wat strakke lijnen maar ja hoe meer

kinderen er komen hoe makkelijker het wordt. Ik was de tweede en eerste jongen dus dan is het altijd nog wat strakkere lijnen, maar dat vervaagde op den duur wel wat.

I: Maar was het dan vooral redelijk strak door het geloof?

R: Ja dat ook wel maar ook omdat je zoveel kinderen hebt zeg maar zijn er toch een hele hoop dingen waar je rekening mee moet houden. Je kunt niet zo maar even je spullen in de hoek gooien want als alle zeven kinderen dat doen dan is de hele gang gebarricadeerd. Er zit wel een redelijke structuur in zegmaar, ik denk dat het dan ook wel nodig was. Vroeger ergerde ik me daar dan wel vaak aan, dat je denkt van nou: alles moet precies zo en zo, je kan je schoenen niet in de kamer zetten, nee je moet ze wel op gang zetten want als iedereen dat doet dan wordt het een grote chaos en ja. Maar als je er zo op terugdenkt dan is het wel goed om die structuur te hebben met zoveel kinderen, want anders wordt het een enorme bende natuurlijk.

I: Je zou het zelf niet anders doen?

R: Nou ja wel een beetje anders, ik zou wel wat lossier zijn denk ik maar het is ook meer uhm, het verschil dat in de jaren komt natuurlijk. Ik ben inmiddels bijna 30, en ja in 30 jaar verandert een hele hoop, ook qua normen en waarden. De normen en waarden waarmee ik ben opgegroeid sta ik nog absoluut wel achter. Daar denk ik nou nog wel op terug in die zin dat ik daarin wel goed ben opgevoed. Nou de beleefdheidsvormen heb ik wel goed meegekregen, opstaan voor oudere mensen in de bus en dat soort dingen, dat was altijd wel belangrijk. Normen en waarden en nou ja, ook gewoon omgaan met je naasten dat is gewoon heel belangrijk.

I: Doe je nu nog steeds wat met het geloof?

R: Ja, ja ik ben nog steeds actief christen. Ja ik ga nog iedere zondag naar de kerk [...] Bij mij is het erbij gebleven. Als ik naar m'n andere zus kijk die gaat niet meer naar de kerk, die is wel christelijk opgevoed maar die gaat dus niet meer, dat is dus een ander verhaal.

I: Ja want ik vroeg me al af, de rest van je broers en zusjes is nog wel gelovig?

R: Ja (zus) nog wel, ik nog wel, (broer) niet, (zus) niet, en dan de rest nog wel.

I: En hoe zat het vroeger met keuzes maken, was je vrij om je eigen keuzes te maken of ging het altijd wel in overleg?

R: Ja dat ging altijd wel redelijk in overleg ja.

I: En je kon zelf wel dingen aandragen?

R: Ja ik kon absoluut wel zelf dingen aandragen, jawel.

I: En qua keuzes in opleidingen na de basisschool?

R: Daar stond ik volledig vrij in, er werd wel een beetje vanuit gegaan dat je naar een christelijke school ging. Maar daar heb ik niet echt tegen geprotesteerd of zo, want al m'n vrienden van de basisschool, die gingen daar automatisch ook allemaal heen, dus dan wil je ook niet anders.

-Einde voorbeeld-

V. Codeboek

Code	Definitie
Sociaal-culturele context	
Indruk school	Indrukken die de respondent heeft opgedaan tijdens open dagen en die bepalend waren voor de schoolkeuze.
Eigen interesse	Wanneer de respondent een opleiding heeft gekozen omdat het hem/haar leuk leek of omdat de respondent een beroep in gedachten had.
Sociaaleconomische status	Wanneer de respondent praat over arbeiders, middenstanders en boeren.
Advies/ niveau	Invloed van advies van de juf of meester/ vanuit de school of later van de Cito-toets.
Familie- gezin <i>Opleidingsniveau ouders</i> <i>Werk ouders</i> <i>Woonsituatie</i>	Gezinssamenstelling; broers, zussen, leeftijdsverschil. <i>Welke opleiding ouders hebben afgerond.</i> <i>Het werk van ouders gedurende de jeugd van de respondent.</i> <i>Kenmerken van het woonhuis tijdens de jeugd van de respondent.</i>
Gender	Wanneer de respondent praat over verschil in mogelijkheden tussen jongens en meiden tijdens de jeugd.
Keuzevrijheid	Was de respondent binnen het gezin vrij om eigen keuzes te maken?
Klasgenoten	Waar volgden klasgenoten hun opleiding? Hebben klasgenoten de keuze van de respondent beïnvloed?
Opvoeding	Hoe kijkt de respondent terug op de opvoeding? Streng/vrij.
Partner en kinderen	Wanneer de respondent praat over partner en kinderen.
Religie	Wanneer de respondent praat over het geloof en in hoeverre religie invloed heeft gehad op onderwijskeuzes.
Vrienden	Waar volgden vrienden hun opleiding? Hebben vrienden de keuze van de respondent beïnvloed?
Economische context	
Arbeidsmarkt	Respondent kiest opleiding uit strategische overwegingen omdat het betere kansen op de arbeidsmarkt biedt.

Financiële situatie ouders	Inkomsten van de ouders tijdens de jeugd van de respondent. In hoeverre heeft de financiële situatie van de ouders invloed gehad op onderwijskeuzes?
Werk	Wanneer de respondent praat over werk.
Ruimtelijke context	
Binding met Noord-Groningen <i>Ouders</i>	Waar de respondent in Noord-Groningen heeft gewoond. Waarom de respondent in N-G is blijven wonen. <i>Informatie over waar de ouders vandaan komen.</i>
Ligging woonplaats	In hoeverre heeft de ligging van Onderdendam invloed gehad op de keuze voor onderwijs?
Vervoer	Hoe ging de respondent naar school?
Opleiding	
Lagere school	Wanneer de respondent praat over de lagere school in het algemeen; kenmerken, hoeveel jaar erop gezeten, etc.
Middelbare school	Wanneer de respondent praat over de middelbare school in het algemeen; kenmerken, hoeveel jaar erop gezeten, etc.
Vervolgonderwijs	Wanneer de respondent praat over vervolgonderwijs in het algemeen; kenmerken, hoeveel jaar erop gezeten, etc.
Opleiding algemeen	Wanneer de respondent praat over: Onderwijs van andere familieleden; Over niet één school/opleiding maar het gevolgde onderwijs in het algemeen. Over hoe hij/zij terugkijkt op de schooltijd.
Tevreden	Is de respondent tevreden met wat hij/zij nu doet en de weg die daarvoor is afgelegd?
Overig	
Overig	Alle informatie die eventueel nog relevant is maar niet onder een van de bovenstaande codes valt.